

Патшалықтар туғралы төртінші китап

1

Биринші бап Жаратқан Ийениң патша Ахазияны жазалауы

¹ Израил патшасы Ахабтың өлиминен соң, моаблылар Израилға қарсы бас көтерди.

² Израил патшасы Ахазия Самариядағы сарайының жоқарғы бөлмесиниң балконынан жығылып, жарақатланды. Сонда ол адамларын жиберип, оларға: «Филистлердиң Экрон қаласындағы құдайы Баал-Зебубқа барып, оннан мениң тәуір болатуғын яки болмайтуғынымды сорап билиңдер», – деди.

³ Бирақ Жаратқан Ийениң периштеси тишбели Илиясқа былай деди: «Барып, Самария патшасы жиберген адамлардың алдынан шығып, оларға былай деп айт: „Экрон құдайы Баал-Зебубтан сорау ушын баратуғындай, Израилда Құдай жоқ па еди? ⁴ Сонлықтан Жаратқан Ийе патшаңызға былай дейди: Жатқан төсегиннен турмай, сөзсиз өлесей“». Солай етип, Илияс тапсырманы орынлау ушын кетти.

⁵ Адамлар патшаның жанына қайтып келди. Патша олардан:

– Неге бунша тез қайтып келдиңдер? – деп сорады.

⁶ Олар патшаға былай деп жууап берди:

– Бир адам алдымыздан шығып, бизлерге былай деди: «Өзлериңизди жиберген патшаға қайтып барып, оған былай деп айтыңлар: Жаратқан Ийе былай дейди: „Экрон құдайы Баал-Зебубтан сорау ушын адамларыңды жиберетуғындай, Израилда Құдай жоқ па еди? Усы исиң ушын жатқан төсегиннен турмай, сөзсиз өлесей“».

⁷ Патша өзи жиберген адамлардан:

– Сизлерди қарсы алып, усы сөзлерди айтқан адамның түр-түси қандай еди? – деп сорады. ⁸ Олар патшаға:

– Ол жүннен тоқылған шапан кийип, белине тери қайыс байлаған еди, – деп жууап берди.

Патша:

– Бул тишбели Илияс, – деди.

⁹ Патша бир елиубасыны елиу әскери менен бирге Илиясты алып келиуге жиберди. Елиубасы бир төбешиктиң басында отырған Илиястың жанына барып, оған:

– Хэй, Құдайдың адамы, патша сени төменге түссин, – деп атыр, – деди.

¹⁰ Бирақ Илияс елиубасыға:

– Егер мен Құдайдың адамы болсам, онда аспаннан от түсип, сени хэм елиу

адамыңды жалмап кетсин, – деп жууап берди. Сонда аспаннан от түсип, елиўбасыны хәм оның елиў адамын жалмап кетти.

¹¹ Кейин патша басқа бир елиўбасыны елиў әскери менен Илиясқа жиберди. Елиўбасы Илиясқа:

– Хәй, Қудайдың адамы, патша саған: «Тез төменге түс», – деп атыр, – деди.

¹² Илияс оған:

– Егер мен Қудайдың адамы болсам, онда аспаннан от түсип, сени хәм елиў адамыңды жалмап кетсин, – деп жууап берди. Сонда аспаннан Қудайдың оты түсип, елиўбасыны хәм оның елиў адамын жалмап кетти.

¹³ Патша үшінши рет бир елиўбасыны елиў адамы менен Илиясқа жиберди. Бул елиўбасы төбеге шығып, Илиястың алдында диз шөкти хәм жалбарынып былай деди: «О, Қудайдың адамы, мениң хәм мына елиў қулыңның жанына реҳимиңиз келсин. ¹⁴ Аспаннан от түсип, меннен алдын келген еки елиўбасыны хәм олардың хәр бириниң елиў адамын жалмап кеткен еди. Енди мениң жаныма реҳимиңиз келсин».

¹⁵ Сонда Жаратқан Ийениң периштеси Илиясқа: «Оның менен бирге төменге түс, оннан қорқпа», – деди. Илияс орнынан турып, елиўбасы менен бирге патшаға кетти. ¹⁶ Илияс патшаға былай деди: «Жаратқан Ийе былай дейди: „Экронның қудайы Баал-Зебубтан сораў ушын адамларыңды жиберетуғындай, Израилда Қудай жоқ па еди? Усылай ислегениң ушын жатқан төсегиңнен турмай, сөзсиз өлесей“».

¹⁷ Жаратқан Ийениң Илияс арқалы айтқан сөзи бойынша, Ахазия қайтыс болды. Ахазияның улы болмағанлықтан, оның орнына иниси Йорам патша болды. Бул ўақыя Яхуда патшасы Ехашафат улы Йорамның патшалығының екинши жылында болды.

¹⁸ Ахазия ислеген басқа ислер Израил патшаларының жылнама китабында жазылған.

2

Илиястың аспанға алыныўы

¹ Жаратқан Ийе Илиясты қуйын ишинде аспанға көтерип алып кетпестен алдын, Илияс пенен Элиша Гилгалдан жолға шыққан еди. ² Сонда Илияс Элишаға:

– Өтинемен, усы жерде қал, Жаратқан Ийе мени Бейт-Элге жиберип атыр, – деди.

Элиша оған:

– Тири Жаратқан Ийе хақы хәм сизиң тирилигиңиз хақы ант ишемен: сизден айырылмайман, – деп жууап берди. Сөйтип олар бирге Бейт-Элге

кетти.

³ Бейт-Элдеги пайғамбарлардың шәкиртлери Элишаның алдынан шығып, оннан:

– Жаратқан Ийе бүгін мырзанды қасыңнан алып кетеди, буны билесең бе? – деп сорады. Элиша оларға:

– Аұа, билемен, үндемеңлер, – деди.

⁴ Илияс Элишаға:

– Элиша, өтинемен, усы жерде қал, Жаратқан Ийе мени Ерихоға жиберип атыр, – деди. Элиша оған:

– Тири Жаратқан Ийе хақы хәм сизің тирилигиңиз хақы ант ишемен: сизден айырылмайман, – деди. Сөйтип олар Ерихоға келди.

⁵ Сонда Ериходағы пайғамбарлардың шәкиртлери Элишаға келип:

– Жаратқан Ийе бүгін мырзанды қасыңнан алып кетеди, буны билесең бе? – деп сорады. Элиша оларға:

– Аұа, билемен, үндемеңлер, – деди.

⁶ Кейин Илияс Элишаға:

– Өтинемен, сен усы жерде қал, себеби Жаратқан Ийе мени Иордан дәрьясына жиберип атыр, – деди.

Элиша оған:

– Тири Жаратқан Ийе хақы хәм сизің тирилигиңиз хақы ант ишемен: сизден айырылмайман, – деди. Солай етип, екеуи жолын дауам етти.

⁷ Пайғамбарлар шәкиртлеринен елиуи келип, узағырақтан оларға қарап турды. Ал олар екеуи Иордан дәрьясының жағасында турды. ⁸ Илияс шапанын алып, айландырып, сууға урып жибергенде, суу екиге айырылды.

Олар екеуи қурғақ жер арқалы арғы жағаға өтти. ⁹ Дәрьядан өтип болғаннан соң, Илияс Элишаға:

– Мени жаныңнан алып кетпестен бурын айт, меннен қандай тилегиң бар? – деп сорады. Сонда Элиша:

– Менде сиздеги руұхтың еки есеси болсын, – деди. ¹⁰ Илияс оған:

– Қыйын нәрсени сорадың. Егер жаныңнан мениң қалай алып кетилгенимди көрсең, онда солай болады. Егер көрмесең, олай болмайды, – деди.

¹¹ Олар жолда сөйлесип кетип баратырғанда, тосаттан отлы арбаға жегилген отлы атлар көринди хәм оларды бир-биринен айырды. Илияс куйын ишинде аспанға көтерілип кетти. ¹² Элиша буны көріп: «Әкем, әкем, Израилдың арбасы хәм атлылары!» – деп қышқырып қала берди. Элиша Илиясты қайтып

көре алмайтуғын болғанлықтан, кийимлерин жыртып, екиге айырды.

¹³ Соңынан Илиястан түсип қалған шапанды алып, изине қайтты хәм Иордан дәрьясының жағасына келип турды. ¹⁴ Ол Илиястан түсип қалған шапан

менен сууды урып: «Илиястың Қудайы, Жаратқан Ийе қай жердесең?» – деди.

Кейин ол суўды қайтадан урғанда, суў қақ айырылып, Элиша сол жерден кесип өтті.

¹⁵ Ериходағы пайғамбарлардың шәкиртлери узақтан Элишаны көргенде: «Илиястың руўхы Элишаға түсти», – дести. Олар барып, Элишаны күтип алды хәм баслары жерге тийгенше ийилип оған тәжим етті. ¹⁶ Кейин олар Элишаға:

– Жанымызда елиў күшли адам бар. Рухсат бериң, олар барып, мырзаңызды излеп келсин. Бәлким, Жаратқан Ийениң Руўхы оны көтерип әкетип, қандай да бир таўға ямаса ойпатлыққа апарып таслаған шығар, – деди. Бирақ Элиша оларға:

– Яқ, оларды излеўге жибермеңлер, – деди. ¹⁷ Деген менен, пайғамбарлар жалынып қоймай, бийзар қылғаннан соң, Элиша излеўге рухсат берди. Пайғамбарлар елиў адамды жиберди. Олар үш күн излеп, Илиясты таба алмады. ¹⁸ Кейин Ерихоға, Элишаның қасына қайтып келди. Элиша оларға: «Мен сизлерге оны излемеңлер деген жоқ па едим?» – деди.

Элишаның суўды пәклеўи

¹⁹ Ерихольылар Элишаға:

– Мырзамыз, өзиңиз көрип турғандай, қаланың турған жери жақсы, бирақ суўы жаман, жери де өнимсиз, – деди. ²⁰ Элиша оларға:

– Таза бир кесеге дуз салып, маған алып келиңлер, – деди. Олар солай иследи. ²¹ Элиша булақ басына барып, дузды суўға таслады да, былай деди: «Жаратқан Ийе былай дейди: „Мен бул суўды таза қылдым, оннан енди өлим де, өнимсизлик те келип шықпайды“». ²² Элишаның айтқан сөзи бойынша, суў хәзирге дейин ишиўге жарамлы.

Элишаны масқаралаған балалар

²³ Элиша сол жерден Бейт-Элге кетти. Ол жолда кетип баратырғанда, қаладан кишкене балалар шығып: «Жоқ бол, таз, жоқ бол!» – деп масқаралай баслады. ²⁴ Ол артына қарап, балаларды көрди хәм оларды Жаратқан Ийениң аты менен ғарғады. Сонда тоғайдан еки урғашы айыў шығып, қырқ еки баланы тилкимлеп таслады.

²⁵ Элиша ол жерден Кармел таўына, Кармел таўынан Самарияға қайтты.

3

Үшинши бап Израил хәм Моаб арасындағы урыс

¹ Яхуда патшасы Ехашафаттың патшалығының он сегизинши жылында, Ахаб улы Йорам Самарияда Израилға патша болды хәм он еки жыл

патшалық етті. ² Йорам Жаратқан Ийениң нәзерінде жаман болған ислерди ислеўди даўам етсе де, оның ислери өз ата-анасының ислериндей жүдә жаман болмады. Ол әкесиниң Баалға арнап соқтырған кийели тасларын алып таслады. ³ Деген менен, ол Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарына ерип, олардан ўаз кешпеди.

⁴ Моаб патшасы Меша шарўашылық пенен шуғылланатуғын еди. Ол Израил патшасына жылына жүз мың қозы хәм жүз мың қошқардың жүнин беретугын еди. ⁵ Бирақ патша Ахабтың өлиминен соң, Моаб патшасы Израил патшасына қарсы бас көтерди. ⁶ Сол ўақытта патша Йорам Самариядан шығып, пүткил израиллыларды бир жерге топлады. ⁷ Ол Яхуда патшасы Еҳошафатқа: «Моаб патшасы маған қарсы бас көтерди. Моаблыларға қарсы урысыў ушын мениң менен бирге барасыз ба?» – деген хабар жиберди.

Еҳошафат оған: «Аўа, бараман, мени өзиңиздей, халқымды өз халқыңыздай, атларымды өз атларыңыздай көрин», – деди.

⁸ Соңынан ол: «Бизлер қайсы жолдан барайық?» – деп сорады.

Йорам оған: «Эдом шөли арқалы», – деп жуўап берди.

⁹ Солай етип, Израил, Яхуда хәм Эдом патшалары бирге жолға шықты. Олар айланба жоллар арқалы жети күн жүргеннен кейин, суўлары таўсылып, әскерлер де, жанындағы хайўанлар да суўсыз қалды. ¹⁰ Сонда Израил патшасы:

– Ыах, Жаратқан Ийе бизлерди, үш патшаны моаблыларға тәслим етиў ушын бир жерге жыйнаған екен-дә! – деп бақырды.

¹¹ Бирақ Еҳошафат:

– Бул жерде Жаратқан Ийениң пайғамбары жоқ па? Ол арқалы Жаратқан Ийениң еркин сорап билер едик, – деди.

Сонда Израил патшасының хызметкерлеринен бири:

– Бул жерде Шафат улы Элиша бар, ол бурын Илиястың қолына суў қуйған шәкирти болған, – деп жуўап берди.

¹² Еҳошафат:

– Ол Жаратқан Ийениң не айтажағын биледи, – деди. Солай етип, Израил патшасы, Еҳошафат хәм Эдом патшасы Элишаға кетти.

¹³ Элиша Израил патшасына:

– Сен неге маған киятырсаң. Әкең менен анаңның пайғамбарларына бар, – деди.

Израил патшасы оған:

– Яқ, себеби бул үш патшаны моаблыларға тәслим етиў ушын бир жерге топлаған – Жаратқан Ийе, – деп жуўап берди.

¹⁴ Элиша оған:

– Өзим хызметинде болған Әлемниң Жаратқан Ийесиниң тирилиги хақы

айтаман: егер Яхуда патшасы Ехшофатты құрмет етпегенімде, саған қарамаған да, нәзер де салмаған болар едим. ¹⁵ Енди маған лира шертетуғын бир сазендени алып келиң, – деди.

Сазенде келип, лира шерткенде, Жаратқан Ийениң күши Элишаның үстине түсти. ¹⁶ Сонда Элиша былай деди: «Жаратқан Ийе былай дейди: „Бул ойпатлықтың басынан аяғына дейин орлар қазыңлар. ¹⁷ Сизлер самал да, жаўын да көрмейсизлер. Бирақ мына ойпатлық суўға толып, өзлериңиз де, малларыңыз хәм ҳайўанларыңыз да оннан суў ишесизлер“.

¹⁸ Жаратқан Ийе ушын буны ислеў аңсат. Ол моаблыларды да сизлерге тәслим етеди. ¹⁹ Сонда сизлер олардың барлық қорғанлы қалаларын хәм бас қалаларын қыйратып, олардағы хәр бир мийўе ағашын кесип таслайсызлар, барлық булақларының көзлерин бекитип, өнимдар атызларының хәммесин таслаққа айландырып, жарамсыз қыласызлар».

²⁰ Ертеңине азанда қурбанлық берилетуғын ўақытта, бирден Эдом тәрептен суў ағып келип, жерди басып кетти.

²¹ Моаблылар патшалардың өзлери менен урысыў ушын киятырғанын еситкенде, урысқа жарамлы үлкен-кишини топлап, шегараға келип турды.

²² Олар азанда ерте турды. Қуяш көтерилип, суў бетине түскенде, бул суўлар арғы жақтағы моаблыларға қанға уқсап қызарып көринди. ²³ Сонда олар: «Мынаў қан-ғо. Патшалар өз ара урысып, бир-бирин қырып таслаған екен. Қәне, моаблылар, олжаға!» – деп бақырысты. ²⁴ Бирақ моаблылар Израил ордасына келгенде, израиллылар моаблыларға хұжим жасап, оларды қыра баслады. Сонда моаблылар қаша баслады, ал израиллылар оларды қуўыўын хәм қырыўын даўам етти. ²⁵ Олар қалаларды қыйратты, өнимдар атызларға хәр бири бир тастан ылақтырып, оларды тасқа толтырды. Суў булақларының көзлерин бекитип, мийўе ағашларын кесип таслады. Тек Кир-Харесеттиң тас дийўаллары ғана өз орнында қалды. Бирақ сақпаншылар қоршап алып, оны да қыйратты.

²⁶ Моаб патшасы өзиниң жеңилип атырғанын көргенде, жанына жети жүз қылышпазын алып, Эдом патшасының әскерлерин жарып өтпекши болды. Бирақ жарып өте алмады. ²⁷ Сонда ол өз тахтының мийрасхоры болған туңғыш улын шалып, дийўал үстинде жандырылатуғын қурбанлық етип берди. Бул израиллыларда күшли ғәзеп оятты хәм олар қаланы тәрк етип, өз еллерине қайтып кетти.

4

Төртинши бап Элишаның кәмбағал жесир хаялға жәрдем бериўи

¹ Бир күни пайғамбарлардың шәкиртлеринен бириниң хаялы дад салып

келип, Элишаға:

– Қулыңыз болған күйеуім өлди. Сиз оның Жаратқан Ийеден қорқып жасағанын билесіз. Енди болса, бизге қарыз берген адам еки улымды қул қылып алып кетиўге келип тур, – деди.

² Элиша оған:

– Саған қандай жәрдем берсем екен? Айт-шы, үйиңде не бар? – деди.

Хаял:

– Шорыңыздың үйинде кишкене бир гүзе зәйтүн майынан басқа хеш нәрсе жоқ, – деди. ³ Элиша хаялға былай деди:

– Барып, хәмме қоңсыларыңнан бос ыдысларын сорап ал. Иләжи болғанша көп ыдыс жыйна. ⁴ Кейин улларың менен үйге кир де, қапыны илдирип алып, ыдыслардың хәммесине зәйтүн майын қуй. Толған ыдысларды шетке алып қоя бер.

⁵ Хаял Элишаның жанынан кетти. Соңынан ол уллары менен бирге үйге кирип, есикти илдирди. Уллары ыдысларды алып берип турды, ал хаял майды қуйып турды. ⁶ Хәмме ыдыслар толғанда, ол улларының бирине:

– Және бир ыдыс алып бер, – деди.

Улы оған:

– Басқа ыдыс қалмады, – деп жуўап берди. Сонда майдың ағыўы да тоқтады.

⁷ Хаял келип, Қудайдың адамына болған ўақыяны айтып берди. Ол хаялға: «Барып, майды сат та, қарызыңды төле. Қалғанын улларың менен бирге күн көрисиң ушын пайдалан», – деди.

Элиша хәм шунемли хаял

⁸ Бир күни Элиша Шунемге келди. Ол жерде жасайтуғын бир абырайлы хаял Элишаны үйине мирәт етип, аўқатланыўға көндирди. Соңын ала Элиша Шунемнен хәр өткенде, аўқатланыў ушын сол үйге баратуғын болды.

⁹ Арадан бираз ўақыт өткеннен кейин хаял күйеуине: «Бул жерден тез-тез өтип туратуғын сол адамның Қудайдың мухаддес адамы екенин билдим.

¹⁰ Кел, үйимиздің үстине кишкене бир бөлме салып, ишине көрпе-төсек, стол, отырғыш хәм шыра қояйық. Ол бизлерге келгенде, сол жерде болады», – деди.

¹¹ Бир күни Элиша келип, жоқарғы бөлмеге шығып жатты. ¹² Ол хызметшиси Гехазийге: «Шунемли хаялды шақыр», – деди. Ол хаялды шақырды, хаял Элишаның алдына келгенде, ¹³ Элиша Гехазийге былай деди: «Хаялға былай деп айт: „Бизлерге көрсетип атырған ғамхорлығыңды саған не менен қайтарайық? Сен хаққында патша менен ямаса сәркәрда менен сөйлесейин бе?“»

Хаял оған: «Яқ, рахмет. Мен өз халқымның арасында кемшиликсиз жасап атырман, хәмме нәрсем бар», – деди.

¹⁴ Соңынан Элиша Гехазийге:

– Онда, бул хаял ушын не ислесем екен? – деди.

Гехазий:

– Ол бийперзент екен, күйеуи де қартайып қалыпты, – деди. ¹⁵ Элиша:

– Хаялды шақыр, – деди. Гехазий хаялды шақырды. Ол келип, қапының аўзында турды. ¹⁶ Элиша хаялға:

– Келеси жылы усы ўақытта баўырында бир улың болады, – деди.

Хаял оған:

– Яқ мырзам, Қудайдың адамы, шорыңызды алдамаң, – деди.

¹⁷ Бірақ Элишаның айтқанындай, хаял хәмиледар болып, келеси жылы сондай ўақытта бир ул туўды. ¹⁸ Бала өсти. Ол бир күни орақшылардың басында болып атырған әкесиниң жанына барды. ¹⁹ Сол жерде бала бирден әкесине: «Ўай, басым аўырып тур, ўай басым!» – деп бақыра баслады.

Әкеси хызметшисине: «Баланы анасына алып бар», – деди. ²⁰ Хызметши баланы көтерип, анасына алып келди. Бала түске дейин анасының дизесинде отырып, кейин қайтыс болды. ²¹ Хаял жоқарғы бөлмеге шығып, баланы Қудайдың адамының төсегине жатқызды да, есикти қулпырып, сыртқа шықты. ²² Ол күйеуин шақырып:

– Илтимас, маған бир хызметши менен бир ешек жиберсең. Мен тез Қудайдың адамына барып келемен, – деди. ²³ Күйеуи оған:

– Не ушын оған бүгин барғың келип қалды? Бүгин Жаңа ай байрамы да, Шаббат күни де емес ғой, – деди.

Бірақ хаял:

– Зыяны жоқ, – деди.

²⁴ Хаял ешекти ертлеп, хызметшисине: «Ешекти айда, мен айтпағанымша жүристи пәсейтпе», – деди.

²⁵ Хаял кетип, Кармел таўына, Қудайдың адамының жанына жақынлады. Қудайдың адамы хаялды узақтан көргенде, хызметшиси Гехазийге: «Қара, шунемли хаял киятыр! ²⁶ Тез алдынан шығып оннан: „Қалайсаң, күйеуиң хәм балаң қалай?“ – деп сора», – деди. Хаял Гехазийге: «Хәммеси жақсы», – деп жуўап берди.

²⁷ Хаял таўға шығып, Қудайдың адамының жанына келди де, оның аяқларына жабысты. Гехазий хаялды шетке шығармақшы болғанда, Қудайдың адамы оған: «Оған тийме, оның кеўли қабарған, ал Жаратқан Ийе буны меннен жасырып, айтпады», – деди.

²⁸ Хаял оған: «Мырзам, мен сизден ул сорап па едим? „Мени алдамаңыз“, – деген жоқ па едим?» – деди.

²⁹ Сонда Элиша Гехазийге: «Белиңди буўып, мениң таяғымды қолыңа ал да, жолға шық. Егер биреўди ушыратсаң, сәлем берме, егер биреў саған сәлем берсе, сәлемин алма. Барып, таяғымды баланың бетине қой», – деди.

³⁰ Баланың анасы Элишаға: «Тири Жаратқан Ийе ҳақы хәм сизиң тирилигиңиз ҳақы ант ишемен: сизсиз ҳеш жаққа кетпеймен», – деди. Сонлықтан Элиша да ҳаялға ерип жолға шықты. ³¹ Гехазий олардан алдынырақ барып, таяқты баланың бетине қойды. Бирақ сес те, тирилик белгиси де болмағаннан соң, Гехазий олардың алдынан шығып: «Бала тирилмеди», – деп хабарлады.

³² Үйге киргенде, Элиша өзиниң төсегинде өлген баланың жатырғанын көрди. ³³ Ол бөлмеге кирип, есикти жаўды хәм Жаратқан Ийеге дуўа етти.

³⁴ Кейин ол төсекке шығып, баланың үстине жатты. Аўзын баланың аўзына, көзлерин көзлерине, алақанларын алақанларына қойып, баланың үстине созылып жатқанда, баланың денеси ысый баслады. ³⁵ Ол турып, бөлмениң ишинде ояқтан-буяққа жүрди, соңынан және барып, баланың үстине созылып жатты. Бала жети рет түшкирди де, көзлерин ашты. ³⁶ Элиша Гехазийди шақырып оған: «Шунемли ҳаялды шақыр», – деди. Ол ҳаялды шақырды. Ҳаял келгенде, Элиша оған: «Улыңды ал», – деди. ³⁷ Ҳаял Элишаның аяқларына жығылып, басы жерге тийгенше ийилип тәжим етти. Соңынан улын алып, шығып кетти.

Және еки кәрамат

³⁸ Элиша Гилгалға қайтып келди. Ол жерди ашлық жайлаған болып, пайғамбарлар шәкиртлери оның алдында отырған еди. Ол хызметшисине: «Үлкен қазанды отқа қойып, пайғамбарлар шәкиртлерине сорпа писирип бер», – деди. ³⁹ Сонда олардың бири көк шөп терип келиў ушын атызға кетти хәм шырмалып өсетуғын бир жабайы өсимликти таўып, оның жемисине етегин толтырып келди. Аўқат писирип атырғанлар оның не екенин билмей, майдалап туўрап қазанға салып жиберди. ⁴⁰ Аўқат хәммеге қуйып берилди. Бирақ адамлар аўқатты татып көриўден: «Хәй, Қудайдың адамы! Мына аўқат уўланған-ғо», – деп бақырыса баслады. Ҳеш ким оны жей алмады. ⁴¹ Сонда Элиша: «Ун алып келиңлер», – деди. Ол унды қазанға салды да: «Енди адамларға қуйып бериңдер, ишсин», – деди. Қазанда зыянлы хеш нәрсе қалмады.

⁴² Бир күни Баал-Шалишадан бир адам Қудайдың адамына өзиниң арпасының биринши зүрәтинен жабылған жигирма нан хәм таза жыйналған бийдайдың масақларынан дорбасына салып алып келди. Элиша хызметшисине:

–Адамларға үлестирип бер, жесин, – деди.

⁴³ Хызметшиси оған:

– Бул жүз адамға не болады? – деди.

Элиша оған:

– Адамларға үлестирип бер, жесин. Себеби Жаратқан Ийе былай дейди: „Жеп тояды, аўысып та қалады“, – деди.

⁴⁴ Сонда хызметши оларды адамлардың алдына қойды. Жаратқан Ийениң айтқанындай, олар жеп тойды хәм аўысып та қалды.

5

Бесинши бап Нааманның жаман тери кеселлигинен жазылыўы

¹ Арам патшасының сәркәрдасы Нааман өз мырзасы ушын уллы хәм хүрметли адам еди. Себеби Жаратқан Ийе арамлыларға ол арқалы жеңис сыйлаған еди. Нааман мәрт жаўынгер еди, бирақ ол жаман тери кеселлигине жолыққан еди. ² Бурын арамлылар бир шабыўыл жасағанында, Израилдан бир кишкене қызды тутқын етип алып келген еди. Бул қыз Нааманның ҳаялына хызмет ететуғын еди. ³ Бир күни ол өз бийкесине: «Қәнекей, мырзам Самариядағы пайғамбарға барғанда ма еди, ол оны жаман тери кеселлигинен азат еткен болар еди», – деди.

⁴ Буны еситкенде, Нааман барып, израиллы қыздың айтқанларын өз мырзасына, патшаға айтып берди. ⁵ Арам патшасы Нааманға: «Жолға атлан, мен Израил патшасына хат жазып беремен», – деди. Ол он талант гүмис, алты мың шекел алтын хәм он қатар кийим алып, жолға шықты. ⁶ Ол хатты Израил патшасына әкелип берди. Хатта былай деп жазылған еди: «Бул хат пенен бирге қулым Нааманды сизге жиберип атырман. Оны жаман тери кеселлигинен азат етиўиңизди қәлеймен».

⁷ Израил патшасы хатты оқып көрди де, кийимлерин жыртып: «Адамның жаман тери кеселлигин жазыў ушын маған адам жиберетуғындай, мен не жан алып жан беретуғын Қудай ма едим? Мине, көриңлер хәм билип қойыңлар, ол мениң менен урысыў ушын себеп излеп атыр», – деп бақырды.

⁸ Израил патшасының кийимлерин жыртқанын еситкен Қудайдың адамы Элиша патшаға: «Неге кийимлериңизди жырттыңыз? Ол адамды маған жибериң, Израилда бир пайғамбар бар екенин билип қойсын», – деген хабар жиберди. ⁹ Солай етип, Нааман атлары хәм арбалары менен Элишаның үйиниң есигиниң алдына келип турды. ¹⁰ Сонда Элиша хабаршысын жиберип, ол арқалы Нааманға былай деди: «Барып, Иордан дәрьясына жети рет жуўын, сонда териң жаңарып, пәк боласаң».

¹¹ Нааман бұған қатты ашыўланып: «Мен, ол алдымнан шығып, өз Қудайы Жаратқан Ийениң атын айтып шақырады хәм жаман тери кеселлигине

шалынған жериме қолын қойып, оны жазады деп ойлаған едим. ¹² Дамасктеги Абана хәм Парпар дәрьялары Израилдағы барлық дәрьялардың суўларынан артық емес пе? Мен оларда-ақ жуўынып, пәкленип алмас па едим?» – деди де, ашыўға буўлығыўы менен бурылып кетти.

¹³ Бирақ Нааманның хызметшилери жанына келип: «Мырзам, егер пайғамбар сизге қыйынырақ бир исти исле дегенде, ислемес пе едиңиз? Ол сизге тек: „Барып жуўын, тазаланасаң“, – деди-ғо», – деди. ¹⁴ Буннан соң, Нааман Қудайдың адамының сөзи бойынша Иордан дәрьясына барып, жети рет сүңгиди. Сонда оның денеси нәрестениң денесиндей тап-таза болды хәм ол пәкленди.

¹⁵ Нааман барлық адамлары менен бирге Қудайдың адамына қайтып келди хәм оның алдында турып былай деди:

– Мине, енди пүткил жер бетинде Израилдың Қудайынан басқа қудайдың жоқ екенин билдим. Өтинемен, қулыңыздың мына саўғасын қабыл етиң, – деди.

¹⁶ Бирақ Элиша оған:

– Өзим хызметинде болған тири Жаратқан Ийе хақы ант ишемен: хеш нәрсе алмайман, – деди.

Нааман Элишаны алыўға көндирмекши болды, бирақ ол алмады. ¹⁷ Сонда Нааман былай деди:

– Онда маған усы жердиң топырағынан еки ғашырым көтере алғандай топырақ алыўға рухсат бериң. Өйткени қулыңыз болған мен ендигиден былай Жаратқан Ийеден басқа хеш бир қудайға жандырылатуғын қурбанлықлар хәм басқа қурбанлықлар бермеймен. ¹⁸ Бирақ мына жағдайда Жаратқан Ийе қулын кешириўин өтинемен: мырзам Риммонның бутханасына табыныў ушын барғанда, ол мениң қолыма сүйенеди. Сол ўақытта, Риммонның бутханасында мен де оның менен бирге тәжим қыламан. Сонда Жаратқан Ийе мени кеширсин.

¹⁹ Элиша оған:

– Аман-есен кете бер, – деди. Нааман сол жерден шығып, бираз узақласқанда, ²⁰ Қудайдың адамы болған Элишаның хызметшиси Гехазий ишинен былай деди: «Мырзам бул арамлы Нааманның әкелген саўғаларын алыўдан бас тартты. Тири Жаратқан Ийе хақы ант ишемен: мен оның изинен қуўып жетип, оннан бир нәрселер аламан».

²¹ Солай етип, Гехазий Нааманды қуўып кетти. Нааман изинен биреўдиң қуўып киятырғанын көргенде, арбадан түсти де, оны қарсы алып:

– Аманлық па? – деп сорады.

²² Гехазий оған:

– Аманлық, – деп жуўап берди. – Мырзам мени: «Жаңа ғана Эфраимның

таўлы үлкесіндеги пайғамбарлар шәкиртлеринен еки жигит келип қалды. Оларға бир талант гүмис хәм еки қатар кийим берсин», – деген хабар менен жиберди.

²³ Нааман:

– Өтинемен, еки талант гүмис ал, – деди. Оны көндирип, еки талант гүмисти еки дорбаға салып байлады хәм еки қатар кийим қосып берип, оларды өзиниң еки хызметшисине көтертти. Олар Гехазийдиң алдында жүрди. ²⁴ Төбешикке жеткенде, Гехазий затларды олардың қолынан алып, үйге жасырды хәм адамларды изине қайтарып жиберди. ²⁵ Кейин өзи Элишаның алдына келди. Элиша оннан:

– Гехазий қай жақтан киятырсаң? – деп сорады.

Гехазий:

– Қулыңыз ҳеш жаққа бармады, – деп жууап берди.

²⁶ Сонда Элиша оған:

– Сол адам арбасынан түсип, сени қарсы алғанда руўхым сениң менен бирге емес пе еди? Хәзир гүмис, кийим, зәйтүн хәм жүзим бағларын, майда хәм ири маллар, қул хәм шорылар алатуғын ўақыт па? ²⁷ Усы исиң ушын Нааманның жаман тери кеселлиги мәңгиге саған хәм сениң урпағыңа жабыссын, – деди. Гехазий Элишаның алдынан шыққанда, оның жаман тери кеселлигине шалынған денеси қардай аппақ еди.

6

Алтыншы бап Балтаның басының суў бетине қалқып шығыўы

¹ Бир күни пайғамбарлар шәкиртлери Элишаға:

– Қараң, сизиң жаныңыздағы бизлер жасайтуғын жер жүдә тар. ² Сонлықтан Иордан дәрьясының бойына барайық хәм хәр қайсысымыз бир ағаштан кесип алып, сол жерге баспана қурайық, – деди.

Элиша оларға:

– Барыңлар, – деди. ³ Олардан бири:

– Илтимас, сиз де бизлер менен бирге жүриң, – деди.

Элиша оған:

– Яқшы, бараман, – деди де, ⁴ олар менен бирге кетти. Олар Иорданға келип, ағаш кесе баслады. ⁵ Олардан бири ағаш шаўып атырғанда, балтасының басы суўға түсип кетти. Сонда ол:

– Ыай, мырзам, балтаны аз-маз ўақытқа сорап алған едим! – деп шырлап қоя берди.

⁶ Қудайдың адамы оннан:

– Ол қай жерге түсти? – деп сорады. Сол адам балтаның басы түскен жерди

көрсетті. Элиша бір шақаны кесіп алып, сол жерге ылақтырып жибергенде, балтаның басы суудың бетине қалқып шықты. ⁷ Элиша: «Оны ал», – деди. Адам қолын созып, балтаның басын алды.

Арам әскерлери хәм Элиша

⁸ Арам патшасы Израилға қарсы урысқа атланды. Ол өз хызметшилери менен мәсләхәтлескеннен соң: «Мен мына хәм мына жерлерге орда қураман», – деди.

⁹ Қудайдың адамы Израил патшасына: «Ол жерден өтпең, себеби арамлылар сол жерге буққы таслап жатыр», – деген хабар жиберди. ¹⁰ Сонда Израил патшасы Қудайдың адамының айтқан жерин тексерип көрди. Бир емес, бир неше мәрте Элиша патшаға алдын ала ескертті. Солай етип, патша сол жерлерге барғанда сақ болды. ¹¹ Буған Арам патшасының қатты ашыуы келди хәм хызметшилерин шақырып, оларға:

– Маған айтыңлар, қайсы бириңиз Израил патшасының жансызысыз? – деди. ¹² Сонда хызметшилерден бири:

– Тақсыр, хеш биримиз. Буларды Израил патшасына билдирип туратуғын Израилда жасайтуғын пайғамбар Элиша болады. Ол хәтте, жататуғын бөлмеңизде айтылғанларды да оған жеткизип турады, – деди.

¹³ Патша:

– Онда барып, оның қай жерде екенин билиңлер. Адам жиберип, оны қолға түсирейин, – деди. Патшаға: «Элиша Дотанда екен», – деп хабарлады.

¹⁴ Патша ол жерге атлар, сауаш арбаларын хәм ләшкерлер топарын жиберди. Олар түнде келип, қаланы қоршап алды.

¹⁵ Қудайдың адамының хызметшиси азанда ерте турып, сыртқа шықса, қала әтирапының ләшкерлер, атлар хәм сауаш арбалары менен қоршалғанын көрди. Ол Элишаға:

– Ыай мырзам, енди не қыламыз? – деди.

¹⁶ Элиша оған:

– Қорқпа, себеби бизлердің тәрәпдарларымыз олардикинен көп, – деди.

¹⁷ Соңынан Элиша: «Жаратқан Ийе, ол көриуи ушын, оның көзлерин аша гөр», – деп дуға етті. Жаратқан Ийе хызметшиниң көзлерин ашты. Сонда ол Элишаның дөгерегиндеги таулардың отлы атлар менен сауаш арбаларына толып турғанын көрди.

¹⁸ Арамлылар Элишаға хұжим қыла баслағанда, Элиша Жаратқан Ийеге дуға етип: «Бул адамларды соқыр қылып таслай гөр», – деди. Элишаның сөзине гөре, Жаратқан Ийе оларды соқыр қылып таслады.

¹⁹ Кейин Элиша оларға: «Жолдан адасыпсыз, сизлер излеген қала бул емес. Маған ериңлер, сизлерди излеген адамыңыздың алдына алып бараман», –

деди де, оларды Самарияға баслап келди. ²⁰ Олар Самарияға келгенде, Элиша: «О, Жаратқан Ийе! Олар көриуі ушын олардың көзлерин аша гөр», – деди. Жаратқан Ийе олардың көзлерин ашты хәм олар өзлериниң Самарияның ортасында турғанын көрди.

²¹ Израил патшасы оларды көргенде Элишаға:

– Мырзам, оларды қырып таслайын ба? – деди.

²² Элиша патшаға:

– Яқ, қырып тасламаң. Оларды өлтиретуғындай, сиз оларды өз қылышыңыз хәм өз оқ жайыңыз бенен қолға алып па едиңиз? Оларға нан хәм суў бериң, ишип-жесин хәм өз хүкимдарына қайтсын, – деди.

²³ Патша арамлылар ушын үлкен зыяпат берди хәм ишип-жеп болғаннан кейин, оларды өз хүкимдарына қайтарып жиберди. Буннан соң, арамлы басқыншылар Израил жерине қайтып келмеді.

Самариядағы ашлық

²⁴ Кейинирек Арам патшасы Бен-Хадад өзиниң барлық әскерлерин жыйнап келип, Самарияны қамал қылды. ²⁵ Олар қаланы қамал қылып турғанда, онда қатты ашлық болды. Сөйтип бир ешектің геллеси сексен шекел гүмиске, бир уўыс кептер қыйы^а бес шекел гүмиске сатылды.

²⁶ Бир күни Израил патшасы қала дийўалы үсти менен кетип баратырғанда, бир хаял:

– Тақсыр, жәрдем бериң, – деп дад салды.

²⁷ Патша оған:

– Егер Жаратқан Ийе саған жәрдем бермесе, мен қалай жәрдем бере аламан? Бийдай да, шарап та бере алмайман, – деди де, ²⁸ соңынан: – Не демекшисең? – деди.

Хаял былай деди:

– Мына хаял маған: «Улыңды бер, оны бүгин жейик, ал меникин ертең жеймиз», – деген еди. ²⁹ Сөйтип бизлер улымды писирип жедик. Ертеңине мен оған: «Улыңды бер, жейик», – десем, ол улын жасырып таслады.

³⁰ Патша хаялдың сөзин еситкенде, кийимлерин жыртып, дийўалдың үсти бойлап жүрди. Сонда халық оның иштен аза кийимин кийип жүргенин көрди.

³¹ Патша: «Егер усы бүгин Шафат улы Элишаның басы денесинен жуда қылынбаса, Қудай мени жазалаған үстине жазаласын», – деди.

³² Элиша ақсақаллар менен өз үйинде отырған еди. Патша бир адамды

^а6.25 Кептер қыйы – аўқатлық ямаса отын ушын пайдаланылған болыўы мүмкин. Және де, қуўырылған лобияның ямаса басқа дәнлердің кепеги болыўы мүмкин.

Элишаға жиберди. Сол адам еле Элишаға жетип келместен алдын Элиша ақсақалларға: «Бул қанхордың мениң басымды кестириу үшін адам жиберип атырғанын көрип турсыз ба? Сол адам келгенде, қапыны илип таслаң, оны ишке киргизбең. Оның изинде мырзасының да аяқ сеслери еситилип тур», – деди.

³³ Элиша еле олар менен сөйлесип отырғанда, патша оның алдына келип: «Мине, Жаратқан Ийе қандай апатшылық жиберди! Енди Жаратқан Ийеден не күте аламан?» – деди.

7

Жетинши бап ¹ Элиша буған былай деп жууап берди:

– Жаратқан Ийениң сөзин тыңлаңлар! Жаратқан Ийе былай дейди: «Ертең усы ўақытта Самария дәрўазасындағы базарда бир сеа^b сапалы ун да, еки сеа арпа да бир шекелге сатылады».

² Сонда патша сүйенип жүретуғын әскербасы Қудайдың адамына:

– Егер Жаратқан Ийе аспан қақпақларын ашса да, булай бола қоймас, – деди.

Элиша оған:

– Сен хәммесин өз көзиң менен көресең, бирақ оннан жеу саған несип етпейди, – деди.

Қамал етиўдин тоқтаўы

³ Қала дәрўазасының сыртында жаман тери кеселлигине шалынған төрт адам бар еди. Олар бир-бирине: «Өлимимизди күтип бул жерде отыра берип не қыламыз? ⁴ Қалаға кирейик десек, ол жерде ашлық болып атыр, ашлықтан өлемиз. Ал бул жерде отыра берсек те, өлемиз. Жақсысы, арамлылардың ордасына барайық. Егер өлтирмесе, тири қалармыз, өлтirse өлип кетермиз», – деди.

⁵ Олар арамлылардың ордасына барыу үшін таң қараңғысында турып, орданың шетине келсе, ол жерде бирде бир адам жоқ екен. ⁶ Себеби Ийемиз Арам ордасына саўаш арбаларының тақыр-туқырлысын, атлардың киснеўин хәм көп әскерлердин шаўқым-сүренин еситтирген еди. Сонда арамлылар бир-бирине: «Израил патшасы бизлерге хужим жасау үшін Хетт хәм Мысыр патшаларын жаллап алған қусайды», – дести. ⁷ Олар таң қараңғысында шатырларын, атларын, ешеклерин яғный пүткил ордасын таслап, бас саўғалап қашып кеткен еди.

⁸ Жаман тери кеселлиги болған адамлар орданың шетине келип, бир

^b7.1 бир сеа – 7,5л

шатырға кирди хәм ишип-жеди. Ол жерден гүмис, алтын хәм кийимлер алып, оларды жасырып қайтты. Кейин қайтып келип, басқа шатырға кирди хәм ол жерден алғанларын да апарып жасырып қойды.

⁹ Соңынан бир-бирине: «Бизлердің бул исимиз дурыс емес. Бүгін қуўанышлы хабарлар күни. Егер бизлер айтыўға асықпай, ертең күн шыққанға дейин күтсек, онда жазаға тартыламыз. Жүриң, патша сарайына барып, хабар берейик», – деди.

¹⁰ Солай етип, олар келип, қала дәрўазасының қараўылларын шақырып, оларға былай деди: «Бизлер арамлылардың ордасына барып едик. Ол жерде бир де бир адам жоқ, адамның даўысы да еситилмейди. Тек байланған атлар менен ешеклер хәм қалай болған болса солай қалған шатырлар бар екен».

¹¹ Дәрўаза қараўыллары жар салып, хабарды патша сарайына жеткизди.

¹² Патша түн ортасында төсегинен турып, хызметшилерине:

– Арамлылардың қандай жоба дүзип атырғанын сизлерге айтып қояйын: олар бизлердің ашаршылықты бастан кеширип атырғанымызды биледи. Олар: «Израиллылар қаладан шыққанда, оларды тирилей қолға түсирип, қалаға кирип аламыз», – деп ойлап, атызларға жасырыныў ушын, шатырларын таслап кеткен, – деди.

¹³ Сонда хызметшилеринен бири патшаға:

– Қалада қалған бес атты алып, жағдайды билип келиў ушын бир неше адам жиберейик. Ол жерге барғанлар да, қалада қалғанлар да бәри бир өледи, – деди.

¹⁴ Олар хәр бирине жуп аттан жегилген еки саўаш арбасын алды. Патша: «Барып, көриңлер», – деп оларды арам әскерлериниң изинен жиберди. ¹⁵ Олар арамлылардың изи менен Иордан дәрьясына дейин барды. Пүткил жол бойы арамлылардың асығып қашып баратырып ылақтырып кеткен кийим хәм затларына толы еди. Жиберилген адамлар қайтып келип, жағдайды патшаға жеткизди. ¹⁶ Сонда халық қаладан шығып, Арам ордасын талан-тараж қылды. Жаратқан Ийениң сөзи бойынша, бир сеа сапалы ун да, еки сеа арпа да бир шекелге сатылды.

¹⁷ Патша өзи сүйенип жүретуғын әскербасыны дәрўаза аўзына қойған еди. Ол дәрўазаның алдында адамлардың аяғының астында қалып, өлди. Патша Қудайдың адамының алдына барғанда, ол патшаға усылай болатуғынын айтқан еди. ¹⁸ Хәммеси Қудайдың адамының патшаға айтқанындай болды. Ол патшаға: «Ертең усы ўақытларда Самария дәрўазасындағы базардың алдында еки сеа арпа да, бир сеа сапалы ун да бир шекелге сатылады», – дегенде, ¹⁹ усы әскербасы Қудайдың адамына: «Жаратқан Ийе аспан қақпақларын ашса да, бундай бола қоймас», – деп жуўап берген еди. Сонда Элиша оған: «Сен буны өз көзлең менен көресең, бирақ оннан жеў саған несип

етпейди», – деген еди. ²⁰ Солай болды да. Ол дәрұазаның алдында адамлардың аяғының астында қалып, өлди.

8

Сегизинши бап Шунемли хаялдың қайтып келиуі

¹ Элиша өзи өлимнен тирилткен баланың анасына: «Үй-ишиң менен көшип кетип, жасай алғандай жерде жасап тур. Себеби Жаратқан Ийе елге жети жыллық ашлық жиберіуді қарар етті», – деди. ² Хаял Қудайдың адамының сөзи бойынша, үй-иши менен бирге көшип кетип, жети жыл филистлердің жерінде жасады.

³ Арадан жети жыл өткеннен соң, хаял филистлердің жеринен қайтып келди хәм үйи менен жерлеринің қайтарып берилиуін сорау ушын патшаның алдына келди. ⁴ Сол ўақытта патша Қудайдың адамының хызметшиси Гехазий менен сөйлесип отырған болып, оған: «Маған Элиша ислеген хәмме уллы ислер хаққында айтып бер», – деген еди. ⁵ Ол Элишаның өлген адамды тирилткени хаққында айтып берип атырған ўақытта, Элиша улын тирилткен хаял үйи менен жерлеринің қайтып берилиуін сорап патшаға келди. Сонда Гехазий патшаға: «Тақсыр, мен айтқан хаял мынау, ал қасындағы бала сол Элиша тирилткен бала», – деди. ⁶ Патша хаялдан сорағанда, ол хәммесин айтып берди. Патша хаялға бир сарай хызметшисин қосып жиберип: «Оған тийисли хәмме нәрсе, елден кеткен күннен баслап, усы күнге шекемги жеринен алынған хәмме пайдасы менен бирге қайтарып берилсин», – деди.

Элиша хәм Арам патшасы Бен-Хадад

⁷ Элиша Дамаскке келген ўақытта, Арам патшасы Бен-Хадад аўырып атырған еди. Патшаға: «Қудайдың адамы усы жерге келди», – деп хабарлады.

⁸ Сонда патша Хазаелге: «Саўғаға бир нәрселер ал да, Қудайдың адамының алдынан шық хәм мениң бул аўырыўдан жазылатуғын яки жазылмайтуғынымды ол арқалы Жаратқан Ийеден сора», – деди.

⁹ Хазаел саўғаға Дамасктеги ең жақсы затлардан қырқ түйеге артып, Қудайдың адамын күтип алыўға кетти. Ол Элишаның алдына келип, оған: – Қулыңыз, Арам патшасы Бен-Хадад аўырыўынан жазылатуғын яки жазылмайтуғынын сорау ушын мени сизге жиберди, – деди.

¹⁰ Элиша оған:

– Барып оған: «Пүткиллеи саўалып кетеди екенсиз», – деп айт. Бирақ Жаратқан Ийе маған оның сөзсиз өлетуғынын аян қылды, – деди. ¹¹ Хазаел уяттан қызарып кеткенше, Қудайдың адамы оған тигилип қарап турды,

соңынан жылап жиберди.

¹² Хазаел оннан:

– Мырзам, неге жылайсыз? – деп сорады.

Элиша оған:

– Себеби мен сениң Израил халқына ислейтуғын жаўызлықларыңды билемен. Сен олардың қорғанлы қалаларын өртеп, жигитлерин қылыштан өткIZESен, емизийүли нәрестелерди жерге урып өлтиресен, жүкли хаяллардың қарынларын жарып таслайсаң, – деп жуўап берди.

¹³ Сонда Хазаел:

– Бундай үлкен ислерди ислей алатуғындай, көпектен парқы болмаған бул қулыңыз ким болыпты? – деди.

Элиша оған:

– Жаратқан Ийе маған сениң Арам патшасы болатуғыныңды көрсетти, – деди.

¹⁴ Хазаел Элишаның қасынан кетип, өз хұкимдарына келди. Бен-Хадад оннан:

– Элиша саған не деди? – деп сорады.

Ол:

– Элиша маған сизің пүткиллей саўалып кететуғыныңызды айтты, – деп жуўап берди. ¹⁵ Бирақ ертеңине Хазаел бир көрпени суўға малып алып, оны патшаның бетине басып, патшаны туншықтырып өлтирди. Сөйтип оның орнына өзи патша болды.

Яхуда патшасы Йорам

¹⁶ Израил патшасы Ахаб улы Йорамның патшалығының бесинши жылында Ехошафат еле Яхудаға патша болып турған ўақытта, Ехошафаттың улы Йорам да Яхудаға патша болды. ¹⁷ Йорам патша болған ўақытта отыз еки жаста еди. Ол Ерусалимде сегиз жыл патшалық етті. ¹⁸ Оның хаялы Ахабтың қызы болғанлықтан, ол да Ахабтың үй-иши сыяқлы Израил патшаларының жолынан жүрип, Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислер иследи. ¹⁹ Бирақ Жаратқан Ийе кулы Даўыттың хұрмети ушын Яхуданы жоқ қылғысы келмеди. Себеби Ол Даўытқа хәм оның урпағына мәңгиге сөнбейтуғын шырақ бериўди ўәде еткен еди.

²⁰ Йорамның патшалығы дәўиринде эдомлылар Яхуда хұкимдарлығына қарсы бас көтерип, өзлерине патша қойып алды. ²¹ Йорам пүткил саўаш арбалары менен бирге Саирге кетти. Ол жерде эдомлылар оны хәм оның саўаш арбаларының сәрдарларын қоршап алды. Бирақ Йорам түнде турып, қамалды жарып шықты. Оның әскерлери де өз үйлерине қарай қашты.

²² Соннан баслап усы күнге дейин эдомлылар Яхуданың хұкимдарлығына

бойсынбай келеди. Сол ўақытта Либна қаласы да қозғалаң көтерген еди.

²³ Йорамның басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған. ²⁴ Йорам өлип, ата-бабаларына қосылды хәм Даўыттың қаласына, ата-бабаларының қасына жерленди. Оның орнына улы Ахазия патша болды.

Яхуда патшасы Ахазия

²⁵ Израил патшасы Ахаб улы Йорамның патшалығының он екінши жылында, Йорам улы Ахазия Яхудаға патша болды. ²⁶ Ахазия жигирма еки жасында патша болып, Ерусалимде бир жыл патшалық етти. Оның анасы Израил патшасы Омридің ақлығы^с болып, аты Аталиа еди. ²⁷ Ахазия Ахабқа куда-тамыр болғанлығы себепли, Ахабтың урпағының жолынан жүрди хәм оларға уқсап, Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислерди иследи.

²⁸ Ахазия Арам патшасы Хазаелге қарсы урысыў ушын, Ахаб улы Йорам менен бирге Гиладтағы Рамотқа кетти. Арамлылар Йорамды жарадар етти.

²⁹ Патша Йорам жарақатын емлетиў ушын Изреелге қайтты. Яхуда патшасы Йорам улы Ахазия да жарадар болған Ахаб улы Йорамды көриў ушын Изреелге келди.

9

Тоғызыншы бап Ехудың Израилға патша болыўы

¹ Сол күнлери пайғамбар Элиша пайғамбарлар шәкиртлеринен бирин шақырып, оған былай деди: «Белинди буўып, мына зәйтүн майы қуйылған ыдысты ал да, Гиладтағы Рамотқа бар. ² Сол жерге барыўдан Нимшийдің ақлығы Ехшафаттың улы Ехуды тап. Оны жолдасларының арасынан шақырып алып, ишки бөлмеге алып бар. ³ Кейин зәйтүн майы қуйылған ыдысты алып, майды оның басына қуй хәм оған былай деп айт: Жаратқан Ийе былай дейди: „Сени майлап, Израил үстинен патша етип қойдым“». Соңынан иркилмей, қапыны аш та қаш».

⁴ Солай етип, пайғамбардың хызметши жигити Гиладтағы Рамотқа кетти.

⁵ Жигит сол жерге жетип барғанда, әскербасылардың бир жерге жыйналып отырғанын көрди. Ол:

– Хәй әскербасы, сизге айтар гәпим бар, – деди.

Еху оннан:

– Қайсы биримизге? – деп сорады.

Жигит оған:

^с8.26 Омридің ақлығы – сөзбе-сөз: «Омридің қызы».

– Сизге, әскербасы, – деди.

⁶ Еху орнынан турып, үйге кирди. Жигит зәйтүн майын Ехудың басына қуйды да былай деди: «Израилдың Қудайы Жаратқан Ийе былай дейди: „Сени майлап, халқым Израил үстинен патша етип қойдым. ⁷ Сен мырзаң Ахабтың урпағын қырып таслайсаң. Мениң қулларым болған пайғамбарларымның хәм барлық қулларымның төгилген қаны ушын Мен Изабелден өш аламан. ⁸ Ахабтың пүткил урпағы жоқ болады. Израилда Ахабтың урпағынан болған хәр бир еркек затын, азат болсын, қул болсын хәммесин жоқ қыламан. ⁹ Набат улы Яробам менен Ахия улы Баашаның урпағына не қылған болсам, Ахабтың урпағына да соны ислеймен. ¹⁰ Изабелдің денесин Изреел жеринде ийтлерге жем қыламан хәм оның денеси көмиўсиз қалады“».

Жигит усыларды айтып бола сала, қапыны ашып, қашып кетти.

¹¹ Еху шығып, патшаның әскербасыларының жанына келгенде, олардан бири Ехудан:

– Тынышлық па? Ана телбе саған неге келипти? – деп сорады.

Еху оған:

– Сизлер оның ким екенин де, не айтатуғынын да билесиз-ғо, – деп жуўап берди.

¹² Олар:

– Сен алдап турсаң, бизлерге де айт-шы, – деди.

Еху оларға былай деди:

– Ол маған мына нәрселерди айтты: «Жаратқан Ийе былай дейди: „Сени майлап, Израил үстинен патша етип қойдым“».

¹³ Сонда олар асығыс түрде шапанларын шешип, оларды Еху турған текшеге төседи хәм кәрнай шалып: «Еху патша болды!» – деп жар сала баслады.

Ехудың Йорамды өлтириўи

¹⁴ Солай етип, Нимшийдің ақлығы Ехошафат улы Еху Йорамға қарсы тил бириктирди. (Сол ўақытлары Йорам Израил халқы менен бирге Гиладтағы Рамотты Арам патшасы Хазаелден қорғап турған еди. ¹⁵ Бирақ патша Йорам Арам патшасы Хазаел менен болған урыста жарақатланып, емлениў ушын Изреелге қайтқан еди.) Еху қасындағыларға былай деди: «Егер сизлер мен тәрәпте болсаңыз, онда хеш бир адамның бул қаладан шығып кетип, Изреелге хабар жеткериўине жол қоймаңлар». ¹⁶ Соңынан Еху саўаш арбасына минип, Йорам жатырған жерге, Изреелге келди. Яхуда патшасы Ахазия да Йорамды көриў ушын сол жерге келген еди.

¹⁷ Изреелдеги минара үстинде турған гүзетши Ехудың әскерлери менен

жақынласып киятырғанын көріп: «Әскерлер топарын көріп турман», – деп бақырды. Йорам: «Оларды қарсы алып, не үшін киятырғанын билип келиў ушын бир атлыны жибер», – деди.

¹⁸ Атлы Ехуды қарсы алыў ушын кетти хәм оған:

– Патшамыз: «Тынышлық па?» – деп сорап атыр, – деди.

Еху оған:

– Тынышлық па, жоқ па, саған не? Оннанша мениң изиме ер, – деди.

Гүзетши: «Атлы олардың жанына жетип барды, бирақ изине қайтпады», – деп хабарлады.

¹⁹ Сонда екінши бир атлы жиберилди. Атлы оларға барып:

– Патшамыз: «Тынышлық па?» – деп сорап атыр, – деди.

Еху оған:

– Тынышлық па, жоқ па, саған не? Оннанша мениң изиме ер, – деди.

²⁰ Гүзетши: «Атлы олардың жанына жетип барды, бирақ изине қайтпады. Киятырған адамның шабыўы Нимший улы Ехудикине уқсайды. Себеби ол қутырып шаўып киятыр», – деп хабарлады.

²¹ Сонда Йорам: «Арбаны жегіндер!» – деп буйырды. Оның арбасын жекти. Израил патшасы Йорам хәм Яхудия патшасы Ахазия хәр бири өз арбасына минип, Ехуды қарсы алыўға шықты хәм олар изреелли Наботтың атызында ушырасты. ²² Йорам Ехуды көргенде, оннан:

– Еху, тынышлық па? – деп сорады.

Еху оған:

– Анаң Изабел баслаған бутпаразлық хәм сыйқыршылықлар даўам етер екен, қалай тынышлық болсын? – деп жуўап берди.

²³ Сонда Йорам Ахазияға: «Сатқынлық бул, Ахазия, сатқынлық!» – деп бақырыўы менен арбасының дизгинин бурып, қаша жөнелди.

²⁴ Ал Еху оқ жайын бар күши менен керип, Йорамның жаўырынына атты хәм оқ оның жүрегін тесип өтти. Йорам арбасының ишине кулады. ²⁵ Сонда Еху әскербасы Бидқарға: «Оны алып, изреелли Наботтың атызына ылақтырып жибер. Себеби ядына түсир, бизлер екеўимиз бирге Йорамның әкеси Ахабтың изинен барғанымызда, Жаратқан Ийе Ахабқа қарсы мына сөзлерди айтқан еди: ²⁶ „Кеше Наботтың хәм оның улларының қанын көрдим. Сеннен усы атызда өш аламан“. Енди Жаратқан Ийениң сөзи бойынша оның денесин алып, атызға ылақтыр», – деди.

Яхуда патшасы Ахазияның өлтирилиўи

²⁷ Яхуда патшасы Ахазия буны көргенде, Бейт-Хагганға қарай қашты. Еху оны қуўып баратырып: «Оны да өлтириң», – деп бақырды. Ахазияны Иблеам жанындағы Гур жолында, арбасында отырған жеринде оқ жай менен атты.

Ол Мегиддоға қашып барып, сол жерде жан тапсырды. ²⁸ Адамлары оның денесин арба менен Ерусалимге алып келди хәм Даўыттың қаласындағы ата-бабаларының қасына, өз қәбирине қойды.

²⁹ Ахазия Ахаб улы Йорамның патшалығының он биринши жылында Яхудаға патша болған еди.

Изабелдің өлтирилиўи

³⁰ Кейин Еху Изреелге келди. Изабел болған ўақыяларды еситип, көзлерине сүрме жағып, шашларын сулыўлап, терезеден қарап турған еди. ³¹ Еху дәрўазадан киргенде, Изабел оған: «Хәй, өз хүкимдарын өлтирген Зимрий, тынышлық па?» – деди.

³² Еху терезеге қарап: «Ким мен тәрәпте, ким?» – деди. Сонда еки-үш сарай хызметшиси Ехуға бой көрсетти. ³³ Еху оларға: «Оны төменге ылақтырыңлар!» – деди. Хызметшилер Изабелди жерге ылақтырды. Оның қаны дийўалға хәм атларға шашырап, атлар оның денесин басқылап таслады.

³⁴ Еху ишке кирип ишип-жеди хәм соңынан: «Бул ғарғыс урған ҳаялды таўып, жерлеңлер. Өйткени ол патша туқымынан ғой», – деди. ³⁵ Бирақ Изабелди жерлеў ушын кеткенлер оның бас сүйеги хәм аяқ-қолларынан басқа ҳеш нәрсесин таппады. ³⁶ Олар қайтып келип, буны Ехуға хабарлады. Сонда Еху былай деди: «Жаратқан Ийениң қулы тишбели Илияс арқалы айтқан сөзи орынланды. Жаратқан Ийе: „Изабелдің денеси Изреел атызларында ийтлерге жем болады. ³⁷ Аўа, Изабелдің денеси Изреел атызларына төгилген төгинге уқсап қалады хәм ҳеш ким оны бул Изабел-ғо деп айтпайды“, – деген еди».

10

Оныншы бап Ахабтың үй-ишиниң өлтирилиўи

¹ Самарияда Ахабтың жетпис улы бар еди. Сол себепли Еху хат жазып, оны Самариядағы Изреел басшыларына, ақсақалларға хәм Ахабтың улларының тәрбияшыларына жиберди. Онда былай деп жазылған еди: ² «Мырзаңыздың уллары сизлер менен бирге. Сизлерде саўаш арбалары, атлар, қурал-жарақлар бар хәм сизлер қорғанлы қалада жасайсыз. Сонлықтан бул хат сизлерге жетип барыўдан, ³ өз хүкимдарыңыздың улларынан ең жақсысын хәм ең ылайықлысын сайлап, оны әкесиниң тахтына отырғызың хәм хүкимдарыңыздың үй-иши ушын гүресиң».

⁴ Бирақ олар қатты қорқып кетип: «Ехуға еки патша бас келе алмағанда, бизлер қалай бас келе аламыз?» – дести.

⁵ Кейин сарай басқарыўшысы, қала хәкими, ақсақаллар хәм Ахабтың улларын тәрбиялаўшылар Ехуға мына хабарды жиберди: «Бизлер сизиң

кулларыңбыз, не буйырсаңыз, соны ислеймиз. Бизлер хеш кимди патша етип қоймаймыз, өзиңизге не макул болса, соны ислең».

⁶ Еху оларға екінші рет мына мазмунда хат жазды: «Егер сизлер мен тәрепте болсаңыз хәм мениң сөзиме бойсынсаңыз, онда өз хұкимдарыңыздың улларының басын алып, ертең усы ўақытта Изреелге, мениң алдыма келиңлер».

Патшаның жетпис улы болып, оларды қаланың хұрметли адамлары тәрбиялап атырған еди.

⁷ Хат оларға жетип келгенде, олар патшаның жетпис улын өлтирип, басларын себетке салды хәм Изреелге, Ехуға жиберди. ⁸ Хабаршы келип, Ехуға: «Патшаның улларының басларын алып келди», – деп билдиргенде, Еху оған: «Оларды еки үйиншик етип, қала дәрўазасының кирер аўзына қойың, азанға дейин сол жерде турсын», – деди.

⁹ Ертеңине азанда Еху сыртқа шығып, пүткил халыққа былай деди: «Сизлердиң айыбыңыз жоқ. Хұкимдарыма қарсы мен бас көтердим хәм оны мен өлтирдим. Ал мыналардың бәрин ким өлтирди? ¹⁰ Енди билип қойыңлар, Жаратқан Ийениң Ахабтың үй-ишине қарсы айтқан сөзлериниң бирде биреўи орынланбай қалмайды. Жаратқан Ийе Өз қулы Илияс арқалы айтқанларын жүзеге асырды». ¹¹ Еху Изреелде Ахабтың үй-ишинен қалған адамлардың хәммесин, ўәзирлерин, жақынларын, руўханийлерин өлтирди. Оның бирде бир адамын тири қалдырмады.

Патша Ахазияның жақынларының өлтирилиўи

¹² Соңынан Еху Самарияға қарай жолға шықты. Жолда шопанларға тийисли болған Бейт-Екед деген жерден өтип баратырып, ¹³ Яхуда патшасы Ахазияның туўысқанларын ушыратты. Олардан: «Сизлер кимсизлер?» – деп сорады. Олар: «Бизлер Ахазияның туўысқанларымыз. Патшаның хәм ханбийке Изабелдиң улларынан хабар алыўға баратырмыз», – деди.

¹⁴ Еху адамларына: «Буларды тирилей ушлап алыңлар», – деди. Оларды тирилей ушлап алып, Бейт-Экед суў сақлағышының жанында қылыштан өткизди. Олар қырқ еки адам еди. Олардан бирде бири аман қалмады.

Ахабтың басқа жақынларының өлтирилиўи

¹⁵ Еху сол жерден кеткеннен соң, өзін күтип алыўға киятырған Рекаб улы Йонадабты ушыратты хәм оның менен сәлемлесип атырып:

– Мениң саған деген нийетим қалыс болғаны сыяқлы, сениң де маған деген нийетиң қалыс па? – деди.

Йонадаб оған:

– Аўа, – деди.

Еху:

– Онда қолыңды бер, – деди. Йонадаб қолын созды. Еху оны арбасына мингизип:

¹⁶ – Мениң менен бирге жүр хәм мениң Жаратқан Ийе ушын қаншелли жан кўйдиретуғынымды көр, – деди де, оны арбасына отырғызып алып кетти.

¹⁷ Соңынан Еху Самарияға барды хәм Жаратқан Ийениң Илияс арқалы айтқан сөзлери бойынша Ахабтың Самарияда қалған барлық адамларын түп-тамыры менен жоқ қылды.

Баалға табынатуғынлардың өлтирилиўи

¹⁸ Еху пүткил халықты жыйнап, оларға былай деди: «Ахаб Баалға аз хызмет етти, ал мен оған көбирек хызмет етежақпан. ¹⁹ Баалдың барлық пайғамбарларын, руўханийлерин хәм оған табынатуғынлардың хәммесин мениң алдыма шақырыңлар, хеш ким келмей қалмасын. Себеби Баалға арнап уллы бир қурбанлық бережақпан. Ким де ким келмей қалса, ол өлтириледи». Еху бул жерде Баалға табынатуғынларды жоқ қылыў ушын хийле ислеткен еди.

²⁰ Соңынан Еху: «Баалға арнап салтанатлы жыйналыс қылың», – деди. Жыйын жәрияланды. ²¹ Еху пүткил Израилға хабаршылар жиберди хәм Баалға табынатуғынлардың хәммеси келди, бирде бир адам келмей қалмады. Олар Баалдың бутханасына кирди, бутхана аўзына дейин лыққа толды. ²² Еху мухаддес кийимлерди қорғайтуғын адамға: «Баалға табынатуғынлардың хәммесине кийим әкелип бер», – деди. Ол оларға кийим әкелип берди. ²³ Еху Рекаб улы Йонадаб пенен Баалдың бутханасына кирип, Баалға табынатуғынларға: «Әтирапыңызға жақсылап қараң, араңызда Жаратқан Ийеге сыйынатуғынлардан хеш ким болмасын, бул жерде тек Баалға табынатуғынлар болсын», – деди. ²⁴ Соңынан Еху хәм Йонадаб жандырылатуғын қурбанлықты хәм басқа қурбанлықларды бериўди баслады. Еху бутхананың сыртына сексен адамды қойып, оларға былай деп ескерткен еди: «Қолыңызға берген адамлардан биреўи қашып кетсе, жаныңыз бенен төлейсиз».

²⁵ Жандырылатуғын қурбанлық бериў жуўмақланғанда, Еху сақшыларға хәм әскербасыларға: «Ишке кирип, оларды өлтириң, бирде биреўи қашып кетпесин», – деди. Олар хәммени қылыштан өткизип, денелерин сыртқа ылақтырды. Кейин Баалдың бутханасының ишки бөлмесине кирди.

²⁶ Бутханадан Баалға арналған кийели тасларды алып шығып, оларды өртеп жиберди. ²⁷ Олар Баалға арналған кийели тасты да, Баалдың бутханасын да бузып таслады. Халық ол жерди хәзирги күнге шекем хәжетхана ретинде пайдаланып келмекте.

²⁸ Солай етип, Еху Израилдағы Баалға табыныушылықты жоқ қылды.
²⁹ Деген менен, ол Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан, яғный Бейт-Эл хәм Дандағы алтын таналарға табыныудан бас кешпеди.
³⁰ Жаратқан Ийе Ехуға: «Мениң нәзеримде туўры болған ислерди ислегениң, Ахабтың үй-ишине Мениң жүрегимде болған хәмме нәрсени ислегениң ушын, сениң нәсилиц төртинши әўладқа дейин Израил тахтында отырады», – деди.
³¹ Бирақ Еху Израилдың Қудайы Жаратқан Ийениң нызамы бойынша жүриўге шын жүректен хәрекет етпеди. Ол Израилды гүнаға баслаған Яробамның гүналарынан ўаз кешпеди.

Ехудың өлими

³² Сол күнлери Жаратқан Ийе Израил жерлерин бөлеклеп, қысқарта баслады. Арам патшасы Хазаел барлық Израил аймақларында израиллыларды жеңип барды.
³³ Ол Иордан дәрьясының шығысындағы Гад, Рубен хәм Менашше урыўларына тийисли болған пүткил Гилад жерин, Арнон сайының бойындағы Ароерден Гиладқа хәм Башанға дейинги жерлерди басып алды.
³⁴ Ехудың қалған ислери хәм ол ислеген барлық ислер, оның ерликлери Израил патшаларының жылнама китабында жазылған.
³⁵ Еху өлип, ата-бабаларына қосылды хәм оны Самарияда жерледі. Оның орнына улы Ехоахаз патша болды.
³⁶ Еху Самарияда Израил үстинен жигирма сегиз жыл патшалық еткен еді.

11

Он биринши бап Яхуда ханбийкеси Аталия

¹ Яхуда патшасы Ахазияның анасы Аталия улының өлтирилгенин еситкенде, патша туқымынан болғанлардың хәммесин қырып таслады.
² Бирақ патша Йорамның қызы, Ахазияның қарындасы Ехөшеба Ахазия улы Йоашты патшаның өлтирилиўи керек болған уллары арасынан алып қашып, тәрбияшысы менен бирге жататуғын бөлмеге жасырып таслады. Оны Аталиядан жасырып, өлимнен аман алып қалды.
³ Аталия ел үстинен патшалық етип турғанда, бала Жаратқан Ийениң Ибадатханасында өз тәрбияшысы менен алты жыл жасырын түрде жасады.

Аталияға қарсы бас көтериў

⁴ Жетинши жылы руўханий Ехояда карлы сақшылар^d менен сарай

^d11.4 карлы сақшылар – сырт елли адамлардан дүзилген тән сақшылар болыўы мүмкин .

сақшыларының жүзбасыларына адам жиберип, оларды өз жанына, Жаратқан Ийениң Ибадатханасына алдырды. Сол жерде бул адамлар менен келисим дүзип, оларға ант ишкизгеннен соң, оларға патшаның улын көрсетти. ⁵ Кейин Еҳояда оларға буйрық берип, былай деди: «Сизлер былай ислейсизлер: Шаббат күни хызметке келгениңизде, үштен бириңиз патшаның сарайын қорғайсыз. ⁶ Үштен бириңиз Сур дәрўазасын, ал қалған үштен бириңиз сарай сақшыларының артындағы дәрўазаны қорғайсыз. Усылайынша сарайды қорғайсыз. ⁷ Шаббат күни хызметтен шыққан басқа еки топар сақшыларыңыздың хәммеси Жаратқан Ийениң Ибадатханасының жанында патшаны қорғайды. ⁸ Хәр бир адам қылышын жалаңашлап, патшаны хәмме тәрептен қоршап алсын, ким де ким сапқа жақынласса, ол өлтирилсин. Патша ишке киргенде де, шыққанда да оның жанында болыңлар».

⁹ Жүзбасылар руўханий Еҳояданың хәмме буйрықларын орынлады. Хәр бир жүзбасы Шаббат күни хызметке түсетуғын хәм хызметтен шығатуғын өзиниң қол астындағы адамларын алып, руўханий Еҳоядаға келди. ¹⁰ Руўханий Жаратқан Ийениң Ибадатханасындағы патша Даўыттан қалған найза хәм қалқанларды жүзбасыларға таратты. ¹¹ Патшаны қорғаў ушын Ибадатхананың оңлы-солына, қурбанлық орынның хәм Ибадатхананың этирапына қураллы сақшылар қойылды. ¹² Еҳояда патшаның улы Йоашты сыртқа алып шығып, басына таж кийгизди, қолына патшалық нызамларын берип, оны патша деп жәриялады. Оны майлап, патша етип қойды, ал халық қол шаппатлап: «Жасасын патша!» – деп қышқырысты.

¹³ Аталия сақшылардың хәм халықтың бақырысқан даўысларын еситип, Жаратқан Ийениң Ибадатханасындағы жыйналған халықтың жанына келди.

¹⁴ Қараса, дәстүр бойынша патша Жаратқан Ийениң Ибадатханасының киреберисиндеги өрениң жанында, ал әскербасылар хәм кәрнайшылар оның этирапында турған екен. Ал пүткил үлке халқы болса, қуўаныш пенен кәрнай шалып турған екен. Сонда Аталия кийимлерин жыртып: «Қыянет, қыянет!» – деп бақырды.

¹⁵ Руўханий Еҳояда Аталияның Жаратқан Ийениң Ибадатханасында өлтирилиўин қәлемеди. Сонлықтан жүзбасыларға: «Мына хаялды бул жерден алып шығыңлар. Оған ергенлерди қылыштан өткизиңлер», – деп буўрық берди. ¹⁶ Аталия тутып алынды хәм сарайдың Ат дәрўазасына^е әкелинип, сол жерде өлтирилди.

Руўханий Еҳояда киргизген өзгерислер

^е11.16 сарайдың Ат дәрўазасына – патша сарайының хәўлисине атлар киретуғын дәрўаза.

¹⁷ Халықтың Жаратқан Ийениң халқы болыуы ушын, Ехояда патша, халық хәм Жаратқан Ийе арасында келисим дүзди. Ол патша менен халық арасында да келисим дүзди. ¹⁸ Үлке халқы Баалдың бутханасына барып, оны қыйратты. Ондағы қурбанлық орынды хәм бутларды бузып таслады, ал Баалдың руўханийи Маттанды қурбанлық орынлардың алдында өлтирди. Руўханий Ехояда Жаратқан Ийениң Ибадатханасына қараўыллар қойды. ¹⁹ Кейин ол жүзбасыларды, карлы сақшыларды, сарай сақшыларын хәм пүткил үлке халқын ертип, патшаны Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан алып шықты. Оны сақшылар дәрўазасының жолы арқалы сарайға алып келди хәм ол патшалар тахтына отырды. ²⁰ Пүткил үлке халқы шадлыққа бөленип, қала тынышланып қалды. Себеби Аталия патша сарайында қылыш пенен өлтирилген еди. ²¹ Йоаш тахтқа отырғанда жети жаста еди.

12

Он екінши бап Яхуда патшасы Йоаштың Ибадатхананы қайта қурыуы

¹ Израил патшасы Ехудың патшалығының жетинши жылында, Йоаш Яхудаға патша болды хәм Ерусалимде қырқ жыл патшалық етті. Оның анасы беер-шебалы болып, аты Сибия еди. ² Йоаш руўханий Ехояданың көзиниң тирисинде Жаратқан Ийениң нәзеринде туўры болған ислерди иследи. Өйткени руўханий Ехояда оған жол көрсететуғын еди. ³ Бирақ сыйыныу орынлары жоқ қылынбады хәм халық еле сол орынларда қурбанлықлар берип, түтеткилер түтететуғын еди.

⁴ Сонда Йоаш руўханийлерге былай деди: «Жаратқан Ийениң Ибадатханасына арнап алып келинген барлық гүмисти: дизим бойынша жыйналған жан салығын хәм Жаратқан Ийениң Ибадатханасына үде бойынша берилген ямаса еркли түрде берилген гүмислерди топлаң. ⁵ Бул гүмислерди руўханийлер қазнашылардан қабыл етип алсын хәм оларды Ибадатхананың бузылған жерлери болса, сол жерлерди оңлауға сарпласын».

⁶ Бирақ Йоаштың патшалығының жигирма үшінши жылында да руўханийлер Ибадатхананың бузылған жерлерин еле оңламаған еди.

⁷ Сонлықтан патша Йоаш руўханий Ехояданы хәм басқа руўханийлерди шақырып, оларға былай деди: «Не ушын Ибадатхананың бузылған жерлерин оңламай атырсызлар? Ендигиден былай қазнашылардан гүмис алмай, оларды Ибадатхананың бузылған жерлерин оңлау ушын бериндер». ⁸ Руўханийлер халықтан гүмис алмауға хәм Ибадатхананың бузылған жерлерин оңлауға қатнаспауға ыразы болды.

⁹ Руўханий Ехояда бир қуты алып, оның қақпағының үстин тести де, қутыны Жаратқан Ийениң Ибадатханасының кирер аўзындағы қурбанлық

орынның оң жағына қойды. Босағадағы қадағалаушы руұханийлер Жаратқан Ийениң Ибадатханасына алып келинген хәмме гүмислерди қутыға салып турды. ¹⁰ Қутыға көп гүмис жыйылғанын көргенде, патшаның хаткери менен бас руұханий келип, Жаратқан Ийениң Ибадатханасына түскен гүмислерди қалталап, тәрзиге тартып өлшеди. ¹¹ Өлшенген гүмислерди Жаратқан Ийениң Ибадатханасының ислерин жүргизиуі ушын қойылған адамларға берди. Олар бул гүмислерди Жаратқан Ийениң Ибадатханасында ислеп атырған усталарға, қурылысшыларға, ¹² өриушілерге хәм тас жоныушыларға төледі. Және де, Жаратқан Ийениң Ибадатханасын оңлау ушын ағаш, жонылған таслар сатып алыуға хәм оңлау ушын керек болған басқа да затларға сарпланды. ¹³ Бирақ Жаратқан Ийениң Ибадатханасында жыйналған гүмистен Ибадатхана ушын гүмис қырмалар, пилик кескишлер, қан себетуғын табақлар, кәрнайлар хәм алтын ямаса гүмис буйымлар ислеуде жумсалмады. ¹⁴ Себеби бул гүмислер тек жумысшыларға төленип, Ибадатхана дүзетиуге сарпланды. ¹⁵ Жумысшыларға төлеу ушын гүмис берилген адамлардан хеш қандай есап талап етилмеди. Себеби олар хадал ислейтуғын еди. ¹⁶ Айып хәм гүна курбанлығы ушын берилген гүмислер Жаратқан Ийениң Ибадатханасына алып келинбеди, олар руұханийлерге тийисли еди.

¹⁷ Сол уақытта Арам патшасы Хазаел Гат қаласына хұжим жасап, оны басып алды. Кейин ол Ерусалимге хұжим жасауға қарар етті. ¹⁸ Бирақ Яхуда патшасы Йоаш өз ата-бабалары болған Яхуда патшалары Ехшафаттың, Йорамның, Ахазияның хәм өзиниң Жаратқан Ийеге атаған мухаддес сыйларының хәммесин, Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан хәм патша сарайының қазнасынан табылған барлық алтынларды Арам патшасы Хазаелге жиберди. Сонда Хазаел де Ерусалимнен шегинди.

¹⁹ Йоаштың басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Яхуда патшаларының жылнама кітабында жазылған. ²⁰ Йоаштың хызметшилери қозғалаң көтерип, оған қарсы тил бириктирди хәм оны Силлаға баратуғын жолда, Бейт-Миллода өлтирди. ²¹ Йоашты өлтирген хызметшилери Шимеат улы Йозабад хәм Шомер улы Ехзабад еди. Йоаш өлип, ол Дауыттың қаласына, ата-бабаларының жанына қойылды. Оның орнына улы Амасия патша болды.

13

Он үшінши бап Израил патшасы Ехоахаз

¹ Яхуда патшасы Ахазия улы Йоаштың патшалығының жигирма үшінши жылында, Еху улы Ехоахаз Самарияда Израилға патша болды хәм он жети

жыл патшалық етті. ² ЕҒоахаз Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислерди иследи хәм Израилды гүнаға баслаған Набат улы Яробамның гүналарын даўам етип, олардан бас тартпады. ³ Сол себепли Жаратқан Ийениң Израилға ғәзеби қайнап, оларды узақ ўақыт Арам патшасы Хазаелдиң хәм оның улы Бен-Ғададтың қолына берип қойды. ⁴ Сонда ЕҒоахаз Жаратқан Ийеге жалбарынды хәм Жаратқан Ийе оны еситти. Себеби Ол Арам патшасының израиллыларды қалай аяўсыз езип атырғанын көрип турған еди. ⁵ Сөйтип Жаратқан Ийе израиллыларға бир қутқарыўшыны жиберди хәм израиллылар арам халқының қол астынан қутылып, бурынғыдай өз үйлеринде қәўипсиз жасай баслады. ⁶ Деген менен, олар Яробамның үй-ишиниң Израилды баслаған гүналарынан бас тартпай, оны даўам етті хәм Ашера буты да Самарияда тура берди.

⁷ ЕҒоахаздың елиў атлысы, он саўаш арбасы хәм он мың пияда әскери қалды. Өйткени Арам патшасы оларды қырып, күлин көкке суўырған еди.

⁸ ЕҒоахаздың қалған ислери, ол ислеген барлық ислер хәм оның қахарманлықлары Израил патшаларының жылнама китабында жазылған.

⁹ ЕҒоахаз өлип, ата-бабаларына қосылды хәм оны Самарияға жерледі. Оның орнына улы ЕҒоаш патша болды.

Израил патшасы ЕҒоаш

¹⁰ Яхуда патшасы Йоаштың патшалығының отыз жетинши жылында, ЕҒоахаз улы ЕҒоаш Самарияда Израилға патша болды хәм он алты жыл патшалық етті. ¹¹ Ол Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди ислеп, Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан жүз бурмай, сол гүналарды даўам етті. ¹² ЕҒоаштың басқа ислери, ол ислеген барлық ислер хәм Яхуда патшасы Амасия менен урысқанда көрсеткен қахарманлықлары Израил патшаларының жылнама китабында жазылған.

¹³ ЕҒоаш өлип, ата-бабаларына қосылды хәм Самарияда Израил патшаларының жанына жерленди. Оның тахтына улы Яробам отырды.

Пайғамбар Элишаның өлими

¹⁴ Элиша даўасыз кеселликке шалынды. Израил патшасы ЕҒоаш оны көриўге барып: «Әкем, әкем, Израилдың арбасы хәм атлылары!» – деп жылады. ¹⁵ Элиша оған: «Қолыңа оқ жай менен оқларды ал», – деди. Патша оқ жай менен оқларды алды. ¹⁶ Элиша: «Оқ жайды кер», – деди. Патша оқ жайды керди. Сонда Элиша қолларын патшаның қоллары үстине қойып: ¹⁷ «Шығыс тәрептеги айнаны аш», – деди. Патша айнаны ашты. Элиша: «Оқты ат», – деди. Ол атты. Элиша оған: «Бул оқ – Арам үстинен сени жеңиске еристретуғын Жаратқан Ийениң жеңис оғы. Сен Афекте оларды

толығы менен жоқ қыласаң», – деди. ¹⁸ Соңынан: «Оқларды ал», – деди. Патша оқларды алғанда, Элиша оған: «Оқларды жерге ур», – деди. Патша оқларды үш рет жерге урды да, тоқтап қалды. ¹⁹ Қудайдың адамының буған ашыуы келип: «Бес-алты рет урыуың керек еди. Сонда арамлыларды толығы менен жеңген болар едің. Енди арамлыларды тек үш рет ғана жеңе аласаң», – деди.

²⁰ Элиша өлип, жерленди. Хәр жылы бәхәрде Моаб басқыншылары Израилға келетуғын еди. ²¹ Бир күни израиллылар бир өлини жерлеп атырғанда басқыншыларды көрип қалды хәм өлини Элишаның гөрине ылақтырып қашты. Өли дене Элишаның сүйеклерине тийгенде тирилип, аяққа турды.

Израил хәм Арам арасындағы саўаш

²² Арам патшасы Хазаел Еҳоахаздың патшалығы дәуиринде израиллыларға зулымлық етип келди. ²³ Бирақ Жаратқан Ийе Ибрайым, Ысақ хәм Яқып пенен дүзген келисимине гөре, израиллыларға мийрим-шәпәәт көрсетти хәм реҳим етип, оларға жүз бурды. Оларды жоқ қылыўды қәлемеди хәм бүгинге дейин Өз дәрғайынан қуўып жибермеди.

²⁴ Арам патшасы Хазаел өлип, орнына улы Бен-Ҷадад патша болды. ²⁵ Израил патшасы Еҳоаш әкеси Еҳоахаздың патшалығы дәуиринде қолдан берген қалаларды Хазаелдің улы Бен-Ҷададтан қайтарып алды. Еҳоаш оны үш рет жеңилиске ушыратып, Израил қалаларына қайта ийелик етти.

14

Он төртинши бап Яхуда патшасы Амасияның Израил патшасы Еҳоашқа урыс ашыўы

¹ Израил патшасы Еҳоахаздың улы Еҳоаштың патшалығының екінши жылында Яхуда патшасы Йоаштың улы Амасия Яхуда тахтына отырды.

² Амасия патша болғанда, жигирма бес жасында еди, ол Ерусалимде жигирма тоғыз жыл патшалық етти. Оның анасы ерусалимли болып, аты Еҳоаддан еди.

³ Амасия Жаратқан Ийениң нәзеринде туўры болған ислерди ислесе де, бабасы Даўытқа уксамады. Ал хәр бир исте ол әкеси Йоаштан өрнек алды.

⁴ Ол да сыйыныў орынларын жоқ қылмады. Халық сол жерлерде қурбанлықлар берип, түтеткилер түтетиўин даўам етти.

⁵ Амасия өзиниң патшалық бийлигин беккемлеп алғаннан соң, Йоаш патшаны, яғный әкесин өлтирген хызметшилерди өлтирди. ⁶ Бирақ Муўсаның Нызам китабында жазылғанына сай ис тутып, жынаятшылардың балаларын өлтирмеди. Онда Жаратқан Ийе: «Балалар ушын әкелер, әкелер ушын

балалар өлтирилмесин. Хәр бир адам өз гүнасы ушын өлтирилсин», – деп буйырған еди.

⁷ Амасия Дуз ойпатлығында он мың эдомлыны өлтирип, Села қаласын басып алды хәм оған Йоктеел деп ат қойды. Бул қала хәзир де сол ат пенен аталады.

⁸ Кейин Амасия Ехудың ақлығы Ехоахаздың улы Израил патшасы Ехоашқа хабаршылар жиберип: «Кел, жекпе-жек алысайық», – деп шақырық таслады.

⁹ Израил патшасы Ехоаш та Яхуда патшасы Амасияға мынадай жууап жиберди: «Лебанон таўларындағы шат тикен сол жердеги кедрге: „Қызынды мениң улыма хаяллыққа бер“, – деп хабар жиберипти. Бирақ Лебанон таўларындағы бир жабайы хайуан сол жерден өтип баратырып, шат тикенди женип кетипти. ¹⁰ Сен эдомлыларды жеңдиң, сонлықтан көкирегин әласпанда. Усы жеңисинди жууып, үйинде отыр. Жәнжел баслаўдың не кереги бар? Өзиңнің де, Яхуданың да басын бөлеге қалдыражақсаң».

¹¹ Деген менен, Амасия кулақ аспады. Израил патшасы Ехоаш Яхуда патшасы Амасияға қарсы жүрис қылып, олар Яхуданың Бейт-Шемеш қаласында жүзбе-жүз келди. ¹² Яхудалылар израиллылар тәрөпинен қыйратылып, үйлерине қарай қашты. ¹³ Израил патшасы Ехоаш Ахазияның ақлығы Йоаштың улы Яхуда патшасы Амасияны Бейт-Шемеште тутқынға алды. Соңынан Ерусалимге келип, қала дийуалының Эфрайым дәрўазасынан Мүйеш дәрўазасына шекемги төрт жүз шығанақ аралығын қулатып таслады.

¹⁴ Ол Жаратқан Йениң Ибадатханасындағы хәм патша сарайындағы қазнадан табылған хәмме алтын хәм гүмислерди, хәмме затларды, және де, кепилге қойылатуғын тутқынларды алып Самарияға қайтып кетти.

¹⁵ Ехоаштың басқа ислери, оның қахарманлықлары хәм Яхуда патшасы Амасия менен қалай урысқаны Израил патшаларының жылнама китабында жазылған. ¹⁶ Ехоаш өлип, ата-бабаларына қосылды хәм Самарияға, Израил патшаларының жанына жерленди. Оның орнына улы Яробам патша болды.

Яхуда патшасы Амасияның өлими

¹⁷ Яхуда патшасы Йоаш улы Амасия Израил патшасы Ехоахаз улы Ехоаштың өлиминен соң, он бес жыл өмир сүрди. ¹⁸ Амасияның басқа ислери Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған.

¹⁹ Ерусалимде Амасияға қарсы тил бириктирилгенликтен, ол Лахишке қашты. Бирақ тил бириктириўшилер Амасияның изинен Лахишке адам жиберип, оны сол жерде өлтиртти. ²⁰ Олар Амасияның денесин атқа артып, Ерусалимге алып келди хәм ол Даўыттың қаласына, ата-бабаларының жанына жерленди.

²¹ Яхуда халқы он алты жасар Азарияны^f әкеси Амасияның орнына патша етип қойды. ²² Әкеси Амасияның өлиминен кейін, Азария Ейлат қаласын Яхудаға қайтарып алып, оны қайтадан құрды.

Израил патшасы Яробам

²³ Яхуда патшасы Йоаш улы Амасияның патшалығының он бесінші жылында, Ехоаш улы Яробам Самарияда Израилға патша болды хәм қырк бир жыл патшалық етті. ²⁴ Яробам Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи хәм Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан ұаз кешпеди. ²⁵ Израилдың Қудайы Жаратқан Ийениң Өз қулы гат-хеферли пайғамбар Амиттай улы Юнус арқалы айтқан сөзлери бойынша, Яробам Лебо-Хаматтан Өли теңизге^g шекемги Израил жерлерин қайта тикледи. ²⁶ Себеби Жаратқан Ийе Израил халқы тартып атырған күшли азапты көрди. Кул да, азат адам да, хәммеси азап ишинде болып, оларға жәрдем бергендей хеш ким жоқ еди. ²⁷ Жаратқан Ийе Израилдың атын жер бетинен жоқ қылып жиберийди қәлемегенликтен, Ехоаш улы Яробам арқалы оларды қутқарды.

²⁸ Яробамның басқа ислери, ол ислеген барлық ислер, оның қахарманлықлары, қалай урысқанлары хәм Яхудаға тийисли болған Дамаск пенен Хаматты Израилға қалай қайтарып алғаны хәкқинда Израил патшаларының жылнама китабында жазылған. ²⁹ Яробам өлип, ата-бабалары болған Израил патшаларына қосылды. Оның орнына улы Захария патша болды.

15

Он бесінші бап Яхуда патшасы Азария

¹ Израил патшасы Яробамның патшалығының жигирма жетінші жылында, Яхуда патшасы Амасияның улы Азария^h Яхудаға патша болды. ² Азария он алты жасында тахтқа отырып, Ерусалимде елиў еки жыл патшалық етті. Оның анасы ерусалимли болып, аты Ехолия еди. ³ Азария да әкеси Амасияға уқсап, Жаратқан Ийениң нәзеринде туўры болған ислерди иследи. ⁴ Бирақ сыйыныў орынлары алып тасланбады хәм халық сол жерлерде құрбанлықлар берип, түтеткилер түтетийин даўам етті.

⁵ Жаратқан Ийе патша Азарияны жазалады. Ол бир өмир жаман тери

^f14.21 Азария – басқа аты «Уззия»

^g14.25 Өли теңизге – сөзбе-сөз: Араба теңизине

^h15.1 Азария – оның басқа аты Уззия.

кеселлигине шалынып, бөлек бир үйде жасады. Сарайды хәм үлке халқын оның улы Йотам басқарды.

⁶ Азарияның басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған. ⁷ Азария өлип, ата-бабаларына қосылды хәм Даўыттың қаласындағы ата-бабаларының жанына жерленди. Оның орнына улы Йотам патша болды.

Израил патшасы Захария

⁸ Яхуда патшасы Азарияның патшалығының отыз сегизинши жылында, Яробам улы Захария Самарияда Израилға патша болды хәм алты ай патшалық етті. ⁹ Ата-бабалары сыяқлы, ол Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи хәм Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан бас тартпады. ¹⁰ Ябеш улы Шаллум Захарияға қарсы тил бириктирип, оны халықтың алдында өлтирди хәм орнына өзи патша болды.

¹¹ Захарияның басқа ислери Израил патшаларының жылнама китабында жазылған. ¹² Солай етип, Жаратқан Ийениң Ехуға: «Сениң нәсилиц төртинши әўладқа дейин Израил тахтында отырады», – деп айтқан сөзи орынланды.

Израил патшасы Шаллум

¹³ Яхуда патшасы Уззияның¹ патшалығының отыз тоғызыншы жылында, Ябеш улы Шаллум Израилға патша болды хәм Самарияда бир ай патшалық етті. ¹⁴ Гад улы Менахем Тирсадан Самарияға келип, сол жерде Ябеш улы Шаллумды өлтирди хәм оның орнына өзи патша болып алды.

¹⁵ Шаллумның басқа ислери хәм ол дүзген қастыяншылық Израил патшаларының жылнама китабында жазылған.

¹⁶ Сол ўақытта Менахем Тирсадан шығып, өзине дәрўазаларын ашпағаны ушын, Тифсах қаласын хәм оның этирапындағы аўыллардың хәммесин қырды хәм хәмиледар хаяллардың қарынларын жарып таслады.

Израил патшасы Менахем

¹⁷ Яхуда патшасы Азарияның патшалығының отыз тоғызыншы жылында, Гад улы Менахем Израилға патша болып, Самарияда он жыл патшалық етті.

¹⁸ Ол Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи хәм өмири бойы Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан жүз бурмады.

¹⁹ Ассирия патшасы Пул Израилға хұжим етті. Бирақ Менахем Пулдың қоллап-қуўатлаўына ерисиў арқалы өз патшалығын беккемлеў ушын, Пулға мың талант гүмис берди. ²⁰ Менахем Ассирия патшасына бериў ушын, Израилдағы бай адамлардың хәр бирине елиў шекел гүмистен салық салды.

¹15.13 Уззия – оның басқа аты Азария.

Солай етип, Ассирия патшасы елден шегинип, өз үлкесине қайтып кетти.

²¹ Менахемнің басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Израил патшаларының жылнама кітабында жазылған. ²² Менахем өлип, ата-бабаларына қосылды хәм оның орнына улы Пеқахия патша болды.

Израил патшасы Пеқахия

²³ Яхуда патшасы Азарияның патшалығының елиўинши жылында, Менахем улы Пеқахия Самарияда Израилға патша болды хәм еки жыл патшалық етті.

²⁴ Пеқахия Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи хәм Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан бас тартпады.

²⁵ Пеқахияның әскербасыларынан бири Ремалия улы Пеқах оған қарсы тил бириктирди. Ол жанына гиладлы елиў адамды алып, Аргоб хәм Арйе деген адамлар менен бирикти де, Самариядағы сарайдың қорғанында Пеқахияны өлтирип, орнына өзи патша болды.

²⁶ Пеқахияның басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Израил патшаларының жылнама кітабында жазылған.

Израил патшасы Пеқах

²⁷ Яхуда патшасы Азарияның патшалығының елиў екинши жылында, Ремалия улы Пеқах Самарияда Израилға патша болды хәм жигирма жыл патшалық етті. ²⁸ Ол Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи хәм Набат улы Яробамның Израилды баслаған гүналарынан жүз бурмады.

²⁹ Израил патшасы Пеқахтың дәўиринде, Ассирия патшасы Тиглат-Пилесер Израилдың Иййон, Абел-Бейт-Мааха, Яноах, Кедеш, Хасор қалаларын хәм Гилад, Галила, Нафталий үлкелерин басып алып, халқын Ассирияға айдап кетти. ³⁰ Яхуда патшасы Уззия улы Йотамның патшалығының жигирмаланшы жылында, Эла улы Хошеа Ремалия улы Пеқахқа қарсы тил бириктирип, оны өлтирди хәм орнына өзи патша болды. ³¹ Пеқахтың басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Израил патшаларының жылнама кітабында жазылған.

Яхуда патшасы Йотам

³² Израил патшасы Ремалия улы Пеқахтың патшалығының екинши жылында, Уззия улы Йотам Яхудаға патша болды. ³³ Йотам жигирма бес жасында патша болды хәм Ерусалимде он алты жыл патшалық етті. Оның анасының аты Еруша болып, ол Садоқ деген адамның қызы еди. ³⁴ Йотам да әкеси Уззияға уқсап, Жаратқан Ийениң нәзеринде туўры болған ислерди иследи. ³⁵ Бирақ сыйыныў орынлары жоқ қылынбай, халық ол жерлерде еле құрбанлықлар берип, түтеткилер түтететуғын еди. Йотам Жаратқан Ийениң

Ибадатханасының жоқарғы дәрұазасын салдырды.

³⁶Йотамның басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған. ³⁷Сол күнлерде Жаратқан Ийе Арам патшасы Ресин менен Израил патшасы Ремалия улы Пеқахты Яхудаға хұжимге жибере баслады. ³⁸Йотам өлип, ата-бабаларына қосылды хәм бабасы Даўыттың қаласына, ата-бабаларының жанына жерленди. Оның орнына улы Ахаз патша болды.

16

Он алтыншы бап Яхуда патшасы Ахаз

¹Израил патшасы Ремалия улы Пеқахтың патшалығының он жетинши жылында, Йотам улы Ахаз Яхудаға патша болды. ²Ахаз жигирма жасында патша болып, Ерусалимде он алты жыл патшалық етти. Ол Қудайы Жаратқан Ийениң нәзеринде туўры болған ислерди ислеген бабасы Даўытқа уқсамады.

³Ахаз Израил патшаларының жолынан жүрди. Қәтте, Жаратқан Ийе Израил халқының алдынан қуўып жиберген миллетлердиң жеркенишли дәстүрлерине еликлеп, өз улын отқа жағып, қурбан етти. ⁴Ол сыйыныў орынларында, хәр бир бийикликте хәм қойыў саялы теректиң астында қурбанлықлар берип, түтеткилер түтетти.

⁵Сонда Арам патшасы Ресин хәм Израил патшасы Ремалия улы Пеқах Ерусалимди басып алыў ушын хұжим етти. Олар қаланы қамал қылып турса да, Ахазды жеңе алмады. ⁶Сол арада Арам патшасы Ресин Элат қаласын қайтарып алып, ол жердеги Яхуда халқын қуўып жиберди. Соңынан эдомлылар Элатқа қоныс басты, олар хәзир де сол жерде жасайды.

⁷Ахаз Ассирия патшасы Тиглат-Пилесерге елшилерин жиберип: «Мен сизиң қулыңыз хәм хызметшиңизбен. Келип, маған хұжим етип атырған Арам хәм Израил патшаларының қолынан мени қутқарың», – деди. ⁸Ахаз Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан хәм сарайдың қазнасынан табылған гүмис хәм алтынларды алып, Ассирия патшасына саўғаға берип жиберди.

⁹Ассирия патшасы Ахаздың тилегин орынлап, Дамаскке хұжим етип, оны қолға киргизди. Қала халқын Кирге сүргин қылып, Ресинди өлтирди.

¹⁰Патша Ахаз Ассирия патшасы Тиглат-Пилесерди қарсы алыў ушын Дамаскке барғанда, сол жердеги (жалған қудайға бағышланған) қурбанлық орынды көрди. Ол қурбанлық орынның сүүретин хәм қурылысының сызылмасын руўханий Урияға жиберди. ¹¹Руўханий Урия патша Ахаз Дамасктен келгенше, Дамасктен ол жиберген үлги бойынша, қурбанлық орын қурдырып қойды. ¹²Патша Дамасктен қайтып келгенде, қурбанлық орынды көрди хәм оған жақынлап, үстинде қурбанлықлар берди. ¹³Ол

қурбанлық орында жандырылатуғын қурбанлығын хәм ғәлле садақасын түтетип жандырды, оған ишимлик садақасын қуйып, татыўлық қурбанлығының қанын септи. ¹⁴ Ал Жаратқан Ийениң алдындағы қоладан исленген қурбанлық орынды Ибадатхананың алдынан, яғный таза қурбанлық орын менен Ибадатхана ортасында турған орнынан жылжытып, оны жаңа қурбанлық орынның арқа тәрәпине қойды.

¹⁵ Соңынан патша Ахаз руўханий Урияға мынадай буйрық берди: «Азанғы жандырылатуғын қурбанлықты хәм кешки ғәлле садақасын, патша берген жандырылатуғын қурбанлықты хәм ғәлле садақасын, үлке халқы берген жандырылатуғын қурбанлықты, ғәлле садақасын хәм ишимлик садақасын үлкен қурбанлық орында усын. Жандырылатуғын қурбанлықлардың хәм басқа қурбанлықлардың хәммесиниң қанын оның үстине сеп. Ал қоладан исленген қурбанлық орынды мен келешекти билиў ушын қолланаман».

¹⁶ Руўханий Урия патша Ахаздың буйрықларын толық орынлады.

¹⁷ Патша Ахаз түбелдириклердиң тахталарын кестирип, үстиндеги ләгенлерди алдырып таслады. Хаўызды да қола буғалардың үстинен түсирип, төселген тастың үстине қойды. ¹⁸ Ассирия патшасына жағыныў ушын, ол Шаббат күнлери Жаратқан Ийениң Ибадатханасына киретуғын үсти жабық жолды хәм патша киретуғын қапыны жаўып таслады.

¹⁹ Ахаздың басқа ислери ҳаққында Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған. ²⁰ Ахаз өлип, ата-бабаларына қосылды хәм Даўыттың қаласына, ата-бабаларының жанына жерленди. Оның орнына улы Хизкия патша болды.

17

Он жетинши бап Израилдың соңғы патшасы Хөшеа

¹ Яхуда патшасы Ахаздың патшалығының он екінши жылында, Эла улы Хөшеа Самарияда Израилға патша болып, тоғыз жыл патшалық етті. ² Ол Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислерди иследи. Бирақ өзинен алдыңғы Израил патшаларынан тәўирирек еди.

³ Ассирия патшасы Шалманасар Хөшеаға қарсы саўаш ашты. Хөшеа тәслим болып, оған салық төлей баслады. ⁴ Бирақ Ассирия патшасы Хөшеаның сатқынлық еткенин билип қалды. Себеби Хөшеа Мысыр патшасы Соға хабаршылар жиберген еди хәм Ассирия патшасына хәр жылы төлейтуғын салығын төлемей қойған еди. Сонлықтан Ассирия патшасы оны тутып алып, зинданға таслады.

Самарияның қулаўы

⁵ Ассирия патшасы пүткіл Израил жерлерине хұжим қылып, Самарияны үш жыл қамал етип турды. ⁶ Қошеаның патшалығының тоғызыншы жылында, Ассирия патшасы Самарияны қолға киргизип, Израил халқын Ассирияға сүргин етті. Оларды Халахқа, Гозан дәрьясы бойындағы Хаборға хәм Мидия қалаларына орналастырды. ⁷ Булардың хәммеси израиллылардың өзлерин Мысыр патшасы фараонның қол астынан, Мысыр жеринен алып шыққан Қудайы Жаратқан Ийеге қарсы гүна ислегени себепли жүз берди. Олар басқа қудайларға табына баслады. ⁸ Олар өзлериниң алдынан Жаратқан Ийе қуып шығарған халықлардың дәстүрлери хәм Израил патшаларының шығарған дәстүрлери бойынша жасады. ⁹ Израиллылар өзлериниң Қудайы Жаратқан Ийеге унамайтуғын бул ислерди жасырын ислеитүғын еди. Олар аұыллардан баслап, қорғанлы қалаларға шекем хәмме жерде өзлери ушын сыйыныў орынларын қурды. ¹⁰ Қәр бир бийикликке хәм қойыў саялы теректиң астына кийели таслар хәм Ашера бутларын орнатты. ¹¹ Олар Жаратқан Ийениң өзлериниң алдынан қуып шығарған халықлары сыяқлы, барлық сыйыныў орынларында түтеткилер түтетти хәм ислеген жаман ислери менен Жаратқан Ийени ғәзеплендирди. ¹² Жаратқан Ийениң өзлерине: «Булай ислеменлер», – дегенине қарамастан, олар бутларға табынды. ¹³ Сонда Жаратқан Ийе Өзиниң барлық пайғамбарлары хәм ўәлийлери арқалы Израил хәм Яхудаға былай деп ескертти: «Жаман жолыңыздан қайтыңлар. Ата-бабаларыңызға буйырған хәм қулларым болған пайғамбарларым арқалы сизлерге жиберген Нызамдағы барлық буйрықларыма хәм қағыйдаларыма бойсыныңлар». ¹⁴ Бирақ олар қулақ салмай, Қудайы Жаратқан Ийеге исенбеген ата-бабаларына уқсап қайсарлық қылды. ¹⁵ Олар Оның қағыйдаларынан, ата-бабалары менен дүзген келисиминен хәм өзлерине берилген ескертиўлеринен жүз бурып, мәниссиз бутларға табынды хәм өзлери де мәниссиз өмир сүрди. Жаратқан Ийе: «Әтирапыңыздағы халықларға уқсап жасамаңлар», – деп буйырса да, олар сол халықлардың әдетлерине гөре жасай берди. ¹⁶ Олар өзлериниң Қудайы Жаратқан Ийениң барлық буйрықларынан жүз бурып, еки тананың қуйма мүсини менен Ашера бутын иследи хәм пүткіл аспан денелерине табынып, Баалға хызмет етті. ¹⁷ Улларын хәм қызларын отта қурбанлыққа берди, палкерлик етті хәм белгилерди жорыды. Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислерди ислеўге берилип кетип, Оның ғәзебин келтирди. ¹⁸ Сонлықтан Жаратқан Ийениң израиллыларға қатты ғәзеби келди хәм Яхуда урыўынан басқасының хәммесин Өз дәрғайынан қуўды. ¹⁹ Бирақ Яхуда да Өз Қудайы Жаратқан Ийениң буйрықларына бойсынбай, олар да израиллылар ислеген дәстүрлерди иследи. ²⁰ Ақыбетте, Жаратқан Ийе пүткіл Израил урпақларынан жүз бурып, оларды жазалады хәм басқыншылардың қолына тәслим етип, хәммесин Өз дәрғайынан шығарып жиберди.

²¹ Бұрын Жаратқан Ийе израиллыларды Даўыттың урпағының қолынан тартып алғаннан соң, израиллылар Набат улы Яробамды патша етип қойған еді. Яробам оларды Жаратқан Ийенің жолынан шығарып, уллы гүнаға баслады. ²² Израил урпақлары Яробам ислеген барлық гүналарға қосылды, бұл гүналардан бас тартпады. ²³ Ақырында, Жаратқан Ийе Өз куллары болған пайғамбарлар арқалы айтқаны сыяқлы, израиллыларды Өз дәрғайынан қуып жиберді. Олар өз жеринен Ассирияға сүргин етилді. Бүгін де олар сол жерде жасайды.

Самарияға қоныс басқанлар

²⁴ Ассирия патшасы Бабыл, Кута, Аўўа, Хамат хәм Сефарўайым қалаларынан адамларды көширип әкеліп, израиллылардың орнына Самарияға қонысландырды. Олар Самарияны ийелеп, оның қалаларында жасай баслады. ²⁵ Олар сол жерде жасай баслаған ўақытлары Жаратқан Ийеге сыйынбады. Сонлықтан Жаратқан Ийе оларға арысланларды жиберді, арысланлар олардың айырымларын өлтире баслады. ²⁶ Сонда Ассирия патшасына мынадай хабар жетти: «Сиз Самария қалаларына көширип әкеліп қонысландырған халықлар сол жердің Қудайына қалай сыйыныўды билмейди. Халық үлке Қудайының нызамларын билмегени ушын, үлке Қудайы үлкеге арысланлар жиберіп атыр, арысланлар да адамларды өлтирип атыр». ²⁷ Ассирия патшасы: «Самариядан сүргин етип әкелінген руўханийлерден бирин изге қайтарың. Ол барып, сол жерде жасасын хәм оларға сол жердің Қудайының нызамларын үйретсин», – деп буйырды.

²⁸ Самариядан сүргин етилген руўханийлерден бири келип, Бейт-Элде жасады хәм Жаратқан Ийеге қалай сыйыныўды оларға үйретти.

²⁹ Деген менен, Самария қалаларына қоныс басқан хәр бир халық өз қудайларының мүсинлерин иследи. Оларды израиллылар Самарияда жасаған ўақтында қурған сыйыныў орынларына қойды. ³⁰ Бабылдан келгенлер Суккот-Бенот деген, Куттан келгенлер Нергал деген, Хаматтан келгенлер Ашима деген, ³¹ Аўўадан келгенлер Нибхаз хәм Тартақ деген бутларды иследи. Ал Сефарўайымнан келгенлер Сефарўайым қудайлары Адраммелех пенен Анаммелехке арнап улларын отта жандырды. ³² Бир тәрәптен олар Жаратқан Ийеге сыйынса, екінши тәрәптен сыйыныў орынларындағы бутханаларда хызмет етиў ушын, араларынан руўханийлер сайлап қойды.

³³ Сол жерге көшип келген хәр бир халық Жаратқан Ийеге сыйыныў менен бирге, өз халықларының дәстүрлери бойынша өз қудайларына да табынды.

³⁴ Хәзир де олар сол ески дәстүрлери бойынша жасап келеди. Олар Жаратқан Ийеден қорқпайды, Жаратқан Ийе Израил деп ат берген Яқыптың урпағына буйырған қағыйдаларға, пәрманларға, нызамларға хәм буйрықларға

бойсынбайды. ³⁵ Жаратқан Ийе Яқыптың урпағы менен келисим дүзип, оларға былай деп буйырған еди: «Басқа құдайлардан қорқып, оларға сыйынбаңлар хәм оларға хызмет етип, құрбанлық бермеңлер. ³⁶ Тек уллы құдирети хәм созған қолы менен сизлерди Мысыр жеринен алып шыққан Жаратқан Ийеден қорқыңлар, Оған сыйынып, құрбанлық бериндер. ³⁷ Сизлер ушын жазған қағыйдаларын, пәрманларын, нызамларын хәм буйрықларын бәрхә муқыятлы түрде орынлаңлар хәм басқа құдайлардан қорқпаңлар. ³⁸ Мениң сизлер менен дүзген келисимимди умытпаңлар, басқа құдайлардан қорқпаңлар. ³⁹ Тек Құдайыңыз Жаратқан Ийеден қорқыңлар. Ол сизлерди барлық душпанларыңыздың қолынан құтқарады».

⁴⁰ Бирақ Самарияға қоныс басқан халықлар бул сөзлерге қулақ аспай, өзлериниң бурынғы әдетлери бойынша жасай берди. ⁴¹ Сол халықлар хәм Жаратқан Ийеге, хәм өзлери жондырып ислеткен мүсинлерге сыйынды. Олардың балалары да, балаларының балалары да өзлериниң ата-бабалары ислеген исти бүгінге дейин даўам етпекте.

18

Он сегизинши бап Яхуда патшасы Хизкия

¹ Израил патшасы Эла улы Хошеаның патшалығының үшінши жылында, Ахаз улы Хизкия Яхудаға патша болды. ² Хизкия жигирма бес жасында патша болып, Ерусалимде жигирма тоғыз жыл патшалық етті. Оның анасының аты Абия¹ болып, ол Захарияның қызы еди. ³ Ол да атасы Даўытқа уқсап, Жаратқан Ийениң нәзеринде туўры болған ислерди иследи. ⁴ Ол сыйыныў орынларын жоқ қылды, кийели тасларды майдалап, Ашера бутын кесип таслады, Муўса ислеген мыс жыланды да бөлип, майдалады. Себеби израиллылар оны Нехуштан деп атап, сол күнге дейин оған арнап түтетки түтететуғын еди.

⁵ Патша Хизкия Израилдың Құдайы Жаратқан Ийеге исенди. Оннан бурын да, оннан кейин де, Яхуда патшалары арасында оған уқсағаны болмады. ⁶ Ол Жаратқан Ийеге садық болып, Оннан жүз бурмады хәм Жаратқан Ийениң Муўса арқалы берген буйрықларын орынлады. ⁷ Сонлықтан Жаратқан Ийе оның менен бирге еди. Хизкия не ислесе де, табысқа еристи. Ол Ассирия патшасына қарсы бас көтерип, оған бойсыныўдан бас тартты. ⁸ Ол Газа хәм оның этирапына шекем, аўыллардан баслап, қорғанлы қалаларға шекемги хәмме жерлердеги филистлерди қырып таслады.

⁹ Хизкияның патшалығының төртинши жылында, Израил патшасы Эла улы

¹18.2 Абия –сөзбе-сөз Аби. Абия атының қысқартылған түри.

Ғошеаның патшалығының жетинши жылында, Ассирия патшасы Шалманасар Самарияға хұжим жасап, қаланы қамал етти. ¹⁰ Ол үш жылдан соң, Самарияны қолға киргизди. Солай етип, Хизкияның патшалығының алтыншы, Израил патшасы Ғошеаның патшалығының тоғызыншы жылында, Самария басып алынды. ¹¹ Ассирия патшасы израиллыларды Ассирияға сүргин етип, оларды Халахқа, Хабор дәрьясының бойындағы Гозанға хәм Мидия қалаларына орналастырды. ¹² Бул ўақыя израиллылардың Қудайы Жаратқан Ийениң сөзине кулақ аспағаны, Оның келисимин бузғаны себепли жүз берди. Себеби израиллылар Қудайы Жаратқан Ийениң кулы Муўса арқалы берген буйрықларына бойсынбады. Оларды тыңламады да, орынламады да.

Санхерибтиң абай етиўи

¹³ Хизкияның патшалығының он төртинши жылында, Ассирия патшасы Санхериб Яхуданың барлық қорғанлы қалаларына хұжим жасап, оларды басып алды. ¹⁴ Сонда Яхуда патшасы Хизкия Лахиш қаласындағы Ассирия патшасына: «Мен айыплыман, мениң жеримнен кетсеңиз. Не талап етсеңиз де, төлеймен», – деп хабар жиберди. Сөйтип, Ассирия патшасы Яхуда патшасы Хизкияға үш жүз талант гүмис хәм отыз талант алтын салық салды.

¹⁵ Хизкия Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан хәм сарайдың қазнасынан табылған гүмистиң хәммесин оған берди. ¹⁶ Сондай-ақ Яхуда патшасы Хизкия Жаратқан Ийениң Ибадатханасының есиклерин хәм жақлаўларын алтын менен қаплатқан еди. Ол өзи қаплатқан усы алтынларды қыршып алып, оларды да Ассирия патшасына берди.

¹⁷ Деген менен, Ассирия патшасы сәркәрдасын, әскерий ўәкилин хәм бас ўәзирин үлкен армия менен Лахиштен Ерусалимге, патша Хизкияға жиберди. Олар Ерусалимге келип, кир жуўыўшының атызына баратуғын жолдағы, Жоқарғы Ғаўыздың суў жолы жанында тоқтады. ¹⁸ Олар патшаны шақыртты. Сарай басқарыўшысы Хилкия улы Эляким, хаткер Шебна хәм жылнамашы Асаф улы Йоах ассириялыларға барды.

¹⁹ Сонда Ассирия патшасының бас ўәзирин оларға былай деди: «Уллы патша, Ассирия патшасының мына сөзлерин Хизкияға жеткизиң: „Неңе исенип турсаң? ²⁰ Урыс ушын жоба хәм күш бар деп айтасаң, бирақ сен тек бос сөзлерди айтып турсаң. Сен кимге исенип, маған қарсы бас көтерип турсаң?»

²¹ Мине, сен өзине сүйенгенниң алақанын тесетуғын сынық қамыс хасаға уқсаған Мысырға сүйенип турсаң. Мысыр патшасы фараон өзине исенгенлердиң хәммесине усындай. ²² Бәлким маған: 'Бизлер Қудайымыз Жаратқан Ийеге исенемиз' – дерсизлер. Яхуда хәм Ерусалим халқына: 'Тек Ерусалимде, мына қурбанлық орында сыйыныңлар', – деп сыйыныў

орынларын хэм қурбанлық орынларын жоқ қылған Хизкия емес пе еди?»

²³ Енди сен, мениң мырзам Ассирия патшасы менен маўасаға кел. Егер мен саған еки мың бас ат берсем, оларға минетуғын сонша адам таба алар ма едиң? ²⁴ Солай екен, мырзамның ең хәлсиз әскербасысын да жеңе алмайсаң-ғо. Ямаса Мысырдың саўаш арбалары менен атлыларына исенип турсаң ба? ²⁵ „Қала берсе, мен бул жерди ўайран етиў ушын Жаратқан Ийениң ерки менен келмедим бе? Жаратқан Ийе маған: 'Сол үлкеге хұжим қылып, оны ўайран ет', – деди“».

²⁶ Хилкия улы Эляким, Шебна хәм Йоах бас ўәзирге былай деп жуўап берди: «Бул қулларыңыз бенен арамейше сөйлесе бериң, түсинемиз. Дийўал үстиндеги халыққа еситтирип, бизлер менен яхудий тилинде сөйлеспеңиз».

²⁷ Бас ўәзир оларға: «Мырзам мени бул сөзлерди тек мырзаңа хәм саған айтыў ушын емес, ал сизлер менен бирге өз дәретин жеп, сидигин ишиўге дуўшар болатуғын дийўал үстинде отырған адамларға да жеткерийў ушын жиберди», – деди.

²⁸ Соңынан бас ўәзир орнынан турып, яхудий тилинде былай деп бақырды: «Уллы патшаның, Ассирия патшасының сөзлерине кулақ салыңлар! ²⁹ Патша былай дейди: „Хизкия сизлерди алдамай-ақ қойсын. Ол сизлерди мениң қолымнан қутқара алмайды. ³⁰ Ол: 'Жаратқан Ийе бизлерди қутқарады, қала Ассирия патшасының қолына берилмейди', – деп сизлерди Жаратқан Ийеден үмитлендирмесин“.

³¹ Хизкияға қулақ салмаңлар. Себеби Ассирия патшасы былай дейди: „Мениң менен жарасып, маған келиңлер. Сонда хәр бир адам өз жүзиминиң хәм әнжир ағашының мийўесинен жеп, өз суў сақлағышынан суў ишеди.

³² Соңынан мен келип, сизлерди бийдайы, шарабы, наны, жүзимзарлары, зәйтүн майы хәм палы мол болған, өз үлкеңизге уқсаған бир үлкеге көширемен. Сонда өлмей, тири қаласызлар. Хизкияның: 'Жаратқан Ийе бизлерди қутқарады', – деп алдағанына кулақ салмаңлар. ³³ Қайсы халықтың қудайы өз үлкесин Ассирия патшасының қолынан қутқара алған? ³⁴ Хамат хәм Арпадтың қудайлары қайда? Сефарўайым, Хәна хәм Иўўаның қудайлары қайда? Самария қудайлары қайда? Олар Самарияны мениң қолымнан қутқара алды ма? ³⁵ Усы еллердиң қудайларының қайсы бири өз жерин мениң қолымнан қутқара алды? Солай екен, Жаратқан Ийе Ерусалимди мениң қолымнан қалай қутқарады?»

³⁶ Халық үндемеди, жуўап та қайтармады. Өйткени патша Хизкия халыққа оған жуўап бермеўди буйырған еди.

³⁷ Сарай басқарыўшысы Хилкия улы Эляким, хаткер Шебна хәм жылнамашы Асаф улы Йоах кийимлерин жыртып, Хизкияның алдына келди хәм Ассирия патшасының бас ўәзириниң сөзлерин оған айтып берди.

Он тоғызыншы бап Хизкияның пайғамбар Ийшайдан кеңес сорауы

¹ Патша Хизкия буларды еситкенде, кийимлерин жыртты хәм аза кийимлерин кийип, Жаратқан Ийениң Ибадатханасына барды. ² Ол аза кийимин кийген сарай басқарыушысы Элякимди, хаткер Шебнаны хәм жасы үлкен руұханийлерди Амос улы пайғамбар Ийшаяға жиберди. ³ Олар Ийшаяға былай деди: «Хизкия былай дейди: „Бүгинги күн азап, жаза хәм масқарашылық күни. Себеби бала шығайын деп аўызға тақалып турғаны менен, туўыўға күши жоқ ҳаялға уқсаймыз. ⁴ Бәлким, тири Қудайды хорлаў ушын мырзасы, Ассирия патшасы жиберген бас ўәзириниң барлық сөзлерин Қудайың Жаратқан Ийе еситкен шығар хәм усы еситкен сөзлери ушын оларды жазалар. Сонлықтан тири қалғанлар ушын дуўа ет“».

⁵ Патша Хизкияның хызметшилери патшаның сөзлерин Ийшаяға жеткизгенде, ⁶ Ийшая оларға былай деди: «Мырзаңызға былай деп айтыңлар: Жаратқан Ийе былай дейди: „Ассирия патшасының хызметшилериң Мени масқаралап айтқан сөзлеринен, яғный өзиң еситкен сөзлерден қорқпа. ⁷ Мине, Мен оған бир руұх жиберемен. Сонда ол бир хабар еситип, өз елине қайтып кетеди. Мен оны өз елинде қылыш пенен өлтиртемен“».

⁸ Ассирия патшасының бас ўәзири изине қайтып, өз патшасын Либна қаласына қарсы урысып атырған жеринен тапты. Себеби ол Ассирия патшасының Лахиштен шегингенин еситкен еди. ⁹ Ассирия патшасы Куш патшасы Тирхаканың өзине қарсы урысқа атланғанын еситип, Хизкияға жәнә елшилериң жиберип былай деди: ¹⁰ «Яхуда патшасы Хизкияға былай деп айтыңлар: „Исенген Қудайың сени: „Ерусалим Ассирия патшасына тәслим болмайды“, – деп алдамасын. ¹¹ Ассирия патшаларының барлық еллерди жер менен жексен етип, нелер ислегенин еситкен шығарсаң? Енди сен қутылып қалмақшымысаң? ¹² Ата-бабаларым ўайран еткен Гозан, Харан, Ресеф хәм Телассардағы Эденде жасаған халықлардың қудайлары оларды қутқара алды ма? ¹³ Хамат хәм Арпад патшалары қәнә? Сефарўайым, Хена хәм Иўўа қалаларының патшалары қәнә?“»

Хизкияның дуўасы

¹⁴ Хизкия хатты елшилердиң қолынан алып оқығаннан соң, Жаратқан Ийениң Ибадатханасына барды хәм хатты Жаратқан Ийениң алдына жайып қойды. ¹⁵ Кейин Жаратқан Ийениң алдында дуўа етип, былай деди: «Хәй, керублар ортасындағы тахтта отырған Израилдың Қудайы Жаратқан Ийе! Сен пүткил дүнья патшалықларының жалғыз Қудайысаң! Аспан хәм жерди Сен жаратқансаң. ¹⁶ О, Жаратқан Ийе, кулақ салып, есит, көзлеринди ашып,

көр. Тири Қудайды масқаралау үшін Санхерибтің айтып жиберген сөзлерін есит.

¹⁷ О, Жаратқан Ийе, ырасында да, Ассирия патшалары халықтарды хәм олардың жерлерін ұайранлады. ¹⁸ Олардың құдайларын отқа таслады. Бирак олар Қудай емес, ал ағаштан хәм тастан адам қолы менен исленген нәрселер еди. Сонлықтан оларды жоқ қылды. ¹⁹ О, Қудайымыз Жаратқан Ийе, бизлерди Санхерибтің қолынан құтқара гөр. Сонда пүткіл дүнья патшалықтары Сениң жалғыз Қудай екеніңди биледи».

Ийшаяның пайғамбаршылығы

²⁰ Соңынан Амос улы Ийшая пайғамбар Хизкияға мынадай хабар жиберди: «Израилдың Қудайы Жаратқан Ийе былай дейди: „Ассирия патшасы Санхериб хаққында Маған еткен дуўанды еситтим. ²¹ Ол туўралы Мен – Жаратқан Ийе былай деймен:

Пәк қыз Сион сени кемситип, үстиңнен күлер,
Ерусалим қыз изиңнен бас шайқар.

²² Сен кимди хорлап, кимди мазақладың?

Кимге дауыс көтерип сөйлеп, кимге менменсип қарадың?
Маған – Израилдың Мухаддесине!

²³ Елшилериң арқалы Мени хорлап былай дедиң:

Сансыз сауаш арбаларым менен таўлардың бийик шыңына,
Лебанон таўларының узақ жанбауырларына шықтым,
Бийик кедр ағашларын, жақсы сәрүйи ағашларын кестим.
Оның ең төрине, ең қалың тоғайына бардым.

²⁴ Мен қудықлар қаздым хәм жат еллердің суўларын иштим,
Мысырдың барлық дәрьяларын табаным менен қурыттым.

²⁵ Бирак буның хәммесин бұрыннан жобаластырып, әйемги күнлерден ойлап қойғанымды еситпеген бе едиң?

Хәзир Мен соны орынладым. Сонлықтан сен қорғанлы қалаларды қарабақанаға айландыра алдың.

²⁶ Сонда қол-қанаты қырқылды қала халқының,
Қорқып, уятқа қалды.

Олар даладағы көк шөпке, жаңа шыққан нәзик шөпке хәм тамның басындағы, шықпай атырып өрт шалған шөпке уқсап қалды.

²⁷ Мен сениң отырыс-турысыңды, қашан келип-кететуғыныңды, Маған деген ғәзебиңди, хәммесин билемен.

²⁸ Маған деген ғәзебиң үшін хәм тәкаббирлигиң құлағыма жетип келгени үшін,

Халқамды мурныңнан өткізип, суўлығымды аўзыңа тағаман.
Сени келген жолың менен изиңе қайтараман.

²⁹ Хәй, Хизкия! Сен ушын белги мынаў болады:
Усы жылы шашылған дәннен өскен өнімди жейсиз,
Келеси жылы соның орнына өскен өнімди азық қыласыз,
Ал үшінши жылы дән сеўип, өнім аласыз, жүзим бағларын отырғызып,
олардың мийўесинен жейсиз.

³⁰ Яхуда халқының қутылып қалғанлары жерге тамыр жайып, жоқарыда
мийўе береді.

³¹ Себеби тири қалғанлар Ерусалимнен, қутылғанлар Сион таўынан келип
шығады.

Буны Әлемнің Жаратқан Ийеси Өз қызғаншақлығы менен жүзеге
асырады.

³² Сонлықтан Жаратқан Ийе Ассирия патшасы туўралы былай дейди:
«Ол бул қалаға кирмейди, оқ та атпайды,
Қалаға жақынламас қалқаны менен,
Қалаға қарсы топырақ та үйдирмейди.

³³ Келген жолы менен қайтады, қалаға кирмейди. Бул – Жаратқан Ийениң
айтқаны!

³⁴ Мен Өзим ушын хәм қулым Даўыттың хұрметі ушын бул қаланы
қорғап, қутқараман“».

³⁵ Сол күни түнде Жаратқан Ийениң периштеси ассириялылардың ордасына
барып, бир жүз сексен бес мың адамды қырып таслады. Азанда оянып
қарағанлар хәмме жердің өликлерге толып кеткенин көрди. ³⁶ Сонда Ассирия
патшасы Санхериб орданы таслап, изине қайтты. Ол Ниневияға қайтып
келип, сол жерде жасап қалды. ³⁷ Бир күни ол өз қудайы Нисрохтың
бутханасында табынып атырғанда, уллары Адраммелех пенен Шаресер оны
қылыш пенен өлтирди хәм өзлери Арарат үлкесине қашып кетти.
Санхерибтиң орнына улы Эсар-Хаддон патша болды.

20

Жигирманшы бап Хизкияның қәстелениўи хәм шыпаланыўы

¹ Сол күнлери Хизкия аўырып, өлим төсегинде жатты. Сонда Амос улы
Ийшая пайғамбар оған келип былай деди: «Жаратқан Ийе былай дейди:
„Үй-ишиңе ўәсиятнаманды қалдырып, ырзаласа бер, себеби тәўир болмайсаң,
өлесең“».

² Хизкия жүзин дийўалға қаратып, Жаратқан Ийеге дуўа етип: ³ «О,

Жаратқан Ийе! Алдыңда мениң шын жүректен садықлық пенен жасағанымды хәм нәзеринде туўры ислерди ислеп жүргенимди еслей гөр!» – деди хәм өксип-өксип жылады.

⁴ Ийшая еле сарайдың ортанғы хәўлисинен шығып кетпей атырып, оған Жаратқан Ийеден мынадай сөз түсти: ⁵ «Изиңе қайтып, Мениң халқымның хуқимдары Хизкияға мына хабарды жеткиз: „Бабан Даўыттың Қудайы Жаратқан Ийе былай дейди: Дуўанды еситтим, көз жасларыңды көрдим. Мине, Мен сени шыпалайман. Сен үшінши күни Жаратқан Ийениң Ибадатханасына барасаң. ⁶ Өмиринди он бес жылға узайтаман. Өзинди де, бул қаланы да Ассирия патшасының қолынан қутқараман. Өзим ушын хәм қулым Даўыттың хұрметі ушын бул қаланы қорғайман“».

⁷ Ийшая патшаның адамларына: «Кептирип нығызланған әнжир алып келиңдер», – деди. Оны әкелип, жараға қойғанда, ол саўалып кетти.

⁸ Хизкия Ийшайдан:

– Жаратқан Ийениң мени саўалтатуғынын хәм үшінши күни Жаратқан Ийениң Ибадатханасына баратуғынымды қандай белги арқалы билемен? – деп сорады. ⁹ Ийшая оған:

– Жаратқан Ийениң Өз сөзин орынлайтуғынын билдиретуғын белги мынаў: текшеге түсип турған сая он адым алдыға жылжысын ба ямаса он адым артқа жылжысын ба? – деди. ¹⁰ Хизкия Ийшаяға:

– Саяның алдыға он адым жылжыўы аңсат. Сая он адым артқа жылжысын, – деди. ¹¹ Ийшая пайғамбар Жаратқан Ийеге жалбарынды. Сонда Жаратқан Ийе патша Ахаз соқтырған текшениң үстине түсип турған саяны он адым артқа жылжытты.

Хизкияның ақылсызлығы

¹² Сол арада Хизкияның аўырып қалғанын еситкен Бабыл патшасы Баладан улы Меродах-Баладан Хизкияға хатлар хәм саўғалар жиберди. ¹³ Хизкия елшилерди қабыл етти хәм оларға өз қазнасындағы затлардың хәммесин: гүмис хәм алтынларын, хош ийисли затларын, қымбатбаха майларын, құрал-жарақ сақланатуғын бөлмесин көрсетти. Хизкияның сарайында да, патшалығында да оларға көрсетилмеген хеш нәрсе қалмады.

¹⁴ Сонда пайғамбар Ийшая патша Хизкияның жанына келип, оған:

– Бул адамлар сизге не деди? Олар қай жақтан келипти? – деп сорады. Хизкия оған:

– Олар узақ елден, Бабылдан келген, – деп жуўап берди.

¹⁵ Ийшая:

– Олар сарайыңызда не көрди? – деп сорады. Хизкия:

– Сарайымдағы хәмме нәрсени көрди. Қазнамда оларға көрсетпеген хеш

нәрсем қалмады, – деп жууап берди. ¹⁶ Сонда Ийшая Хизкияға былай деди:
– Онда Жаратқан Ийениң сөзин еситиң: ¹⁷ «Жаратқан Ийе былай дейди:
„Сарайындағы хәмме нәрсе хәм ата-бабаларыңның усы күнге шекем
жыйнаған хәмме нәрсеси Бабылға алып кетилетуғын күн келеди, хеш нәрсе
қалмайды. ¹⁸ Сениң нәсилиннен болған айырым урпақларың да алып кетилип,
Бабыл патшасының сарайында хызметши болады“». ¹⁹ Хизкия Ийшаяға:
– Жаратқан Ийениң сиз арқалы айтқан сөзлери жақсы сөзлер, – деди.
Себеби ол ишинен: «Хеш болмағанда мениң заманымда тынышлық хәм
абаданшылық болады», – деп ойлады.
²⁰ Хизкияның басқа ислери, барлық қахарманлықлары, ол курғызған ҳауыз,
суу өткеллери хәм қалаға қалай суу апарғанлары Яхуда патшаларының
жылнама китабында жазылған. ²¹ Хизкия өлип, ата-бабаларына қосылды.
Оның орнына улы Менашше патша болды.

21

Жигирма биринши бап Яхуда патшасы Менашше

¹ Менашше он еки жасында патша болды хәм Ерусалимде елиу бес жыл патшалық етті. Оның анасының аты Хефсиба еди. ² Ол Жаратқан Ийениң Израил халқының алдынан кууып жиберген халықларының жеркенишли жаман ислерине еликлеп, Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи. ³ Әкеси Хизкия жоқ қылған сыйыныу орынларын қайта тикледи. Израил патшасы Ахабқа уқсап, Баалға арнап қурбанлық орынлар курды, Ашера бутын орнатты хәм пүткил аспан денелерине табынып, оларға хызмет етті. ⁴ Менашше Жаратқан Ийениң Ибадатханасына, яғный Жаратқан Ийениң: «Мен Ерусалимде Өз атымды орнатаман», – деген Ибадатханасына басқа қудайларға арнап, қурбанлық орынлар курдырды. ⁵ Ол Жаратқан Ийениң Ибадатханасының еки хәулисине де барлық аспан денелерине арнап қурбанлық орынлар курды. ⁶ Ол өз улын отта жандырып қурбанлыққа берди, пал ашты, белгилерди жорыды, әрұақ шақырыушыларға хәм сыйқыршыларға мәсләхәт салды. Ол Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислерди ислеп, Оны ғәзеплендирди. ⁷ Менашше өзи ислеткен Ашера бутын Жаратқан Ийениң Ибадатханасына қойды. Жаратқан Ийе Дауытқа хәм оның улы Сулайманға: «Бул Ибадатханада хәм Израил урыулары арасынан таңлап алған қалам Ерусалимде атымды мәңгиге орнатаман. ⁸ Егер олар Мениң буйрықларыма хәм қулым Муўса буйырған барлық Нызамларды муқыятлы түрде орынлап жасаса, онда Израил халқын өзлериниң ата-бабаларына берген жерден кууып шығармайман», – деген еди. ⁹ Бирақ халық кулақ аспады. Менашшениң халықты жолдан азғырғаны соншелли, Жаратқан Ийениң Израил халқының

алдынан жоқ қылған халықтарынан да көбирек жаманлықтар иследи.

¹⁰ Жаратқан Ийе Өз құллары болған пайғамбарлар арқалы былай деди:

¹¹ «Яхуда патшасы Менашше өзинен бұрын сол жерде жасаған амор халқынан да жаманырақ жеркенишли ислерди ислегени, өз бутлары менен яхудалыларды гүнаға баслағаны ушын, ¹² Израилдың Қудайы Жаратқан Ийе былай дейди: „Мен Яхуда елинің хәм оның бас қаласы Ерусалимнің басына еситкен адамның жүрегін суўлалатуғын бир апатшылық жаўдыраман.

¹³ Самарияға қолланған өлшеў жибин хәм Ахабтың үй-ишине қолланған өлшемди Ерусалимге де қолланаман. Табақты сыпырып, төңкерип қойғаны сыяқлы, Ерусалимди де солай сыпырып тазалайман. ¹⁴ Халқымның қалғанларынан жүз бураман, оларды душпанларының қолына тапсыраман. Душпанлары оларды тонап, талан-тараж етеди. ¹⁵ Себеби олар Мениң нәзеримде жаман ислерди иследи хәм ата-бабалары Мысырдан шыққан күннен усы күнге дейин Мениң ғәзебимди келтирди“».

¹⁶ Менашше Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман ислерди ислеп, яхудалыларға ислеткен гүнасына қоса, жүдә көп айыпсыз қан төгип, Ерусалимди басынан аяғына шекем қанға батырды. ¹⁷ Менашшениң басқа ислери, ол ислеген барлық ислер хәм ол ислеген гүналар хәққинда Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған. ¹⁸ Менашше өлип, ата-бабаларына қосылды хәм сарайдың Узза деп аталатуғын бағына жерленди. Оның орнына улы Амон патша болды.

Яхуда патшасы Амон

¹⁹ Амон жигирма еки жасында патша болып, Ерусалимде еки жыл патшалық етті. Анасының аты Мешуллемет болып, ол йотбалы Харустың қызы еди.

²⁰ Амон да әкеси Менашшеге уқсап, Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи. ²¹ Ол әкесиниң жолынан жүрди, әкеси табынған бутларға табынып, оларға хызмет етті. ²² Амон ата-бабаларының Қудайы Жаратқан Ийени тәрк етті, Оның жолынан жүрмеді.

²³ Патша Амонның хызметшилери оған қарсы тил бириктирип, оны өз сарайында өлтирди. ²⁴ Бирақ үлке халқы Амонға қарсы тил бириктиргенлердиң хәммесин өлтирди хәм оның орнына улы Йосияны патша етип қойды.

²⁵ Амон ислеген басқа ислер Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған. ²⁶ Амон Узза бағындағы өз қәбирине жерленди. Оның орнына улы Йосия патша болды.

Жигирма екінші бап Яхуда патшасы Йосия

¹ Йосия сегіз жасында патша болып, Ерусалимде отыз бір жыл патшалық етті. Оның анасының аты Едида болып, ол босқатлы Адаяның қызы еді.

² Йосия Жаратқан Ийениң нәзерінде туұры болған ислерди иследи. Ол оңға да солға да бурылмай, бабасы Даұйттың жолынан жүрди.

³ Патша Йосия өз патшалығының он сегизинши жылында, Мешулламның ақлығы Асалияның улы хаткер Шафанды Жаратқан Ийениң Ибадатханасына жиберип, оған былай деди: ⁴ «Бас руұханий Хилкияға бар. Ол босағадағы қадағалаушы руұханийлер халықтан жыйнап, Жаратқан Ийениң Ибадатханасына алып келген гүмислерди есаплап шықсын. ⁵ Кейин оны Жаратқан Ийениң Ибадатханасының ишиндеги ислерди алып баратуғынларға берсин. Олар буны Жаратқан Ийениң Ибадатханасының бузылған жерлерин дүзетиушилерге, ⁶ усталарға, қурылысшыларға, тас қалаушыларға төлесин хәм Ибадатхананы дүзетиуге керекли болған ағашларды хәм жонылған тасларды сатып алыуға жумсасын. ⁷ Деген менен, оларға берилген гүмистиң есабы талап етилмесин, өйткени олар хадал ислейди».

⁸ Бас руұханий Хилкия хаткер Шафанға: «Мен Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан Нызам кітабын таптым», – деп, кітапты Шафанға берди. Шафан кітапты оқыды. ⁹ Соңынан хаткер Шафан патшаға: «Қулларыңыз Ибадатханадан табылған гүмислерди алып, оны Жаратқан Ийениң Ибадатханасындағы ислерди алып барыушыларға тапсырды», – деген хабар алып келди. ¹⁰ Соңынан ол: «Руұханий Хилкия маған бир кітап берди», – деди хәм кітапты патшаға оқып берди. ¹¹ Патша Нызам кітабындағы сөзлерди еситкенде, кийимлерин жырты. ¹² Ол руұханий Хилкияға, Шафан улы Ахиқамға, Михая улы Ахборға, хаткер Шафанға хәм өз хызметшиси Асаяға былай деп буйырды: ¹³ «Барып, табылған бул кітаптың сөзлери хаққында мен ушын, халық ушын хәм пүткіл Яхуда ушын Жаратқан Ийениң еркин сораңлар. Ата-бабаларымыздың бул кітаптың сөзлерине кулақ аспағаны хәм онда бизлер ушын жазылған бул сөзлерге сай жасамағаны себепли, Жаратқан Ийениң бизлерге қарсы лаулаған ғәзеби уллы».

¹⁴ Руұханий Хилкия, Ахиқам, Ахбор, Шафан хәм Асая барып, Хархастың ақлығы Тикұаның улы болған мухаддес кийимлерге қараушы Шаллумның хаялы пайғамбар Хулда менен сөйлести. Хулда Ерусалимнің екінши бөлимінде жасайтуғын еді.

¹⁵ Хаял оларға былай деди: «Израилдың Қудайы Жаратқан Ийе былай дейди: сизлерди маған жиберген адамға былай деп айтыңлар: ¹⁶ Жаратқан Ийе былай дейди: „Яхуда патшасының оқыған кітабында жазылғанындай, бул жерге де, бул жерде жасайтуғын халықтың басына да апатшылық

жаўдыраман. ¹⁷ Олар мени тәрк етти хәм басқа қудайларға түтетки түтетип, пүткил ислери менен Мениң ғәзебимди келтирди. Сонлықтан бул жерге қарсы ғәзебим лаўлады хәм ол сөнбейди. ¹⁸ Жаратқан Ийеден сораў ушын сизлерди жиберген Яхуда патшасына былай деп айтыңлар: сен еситкен сөзлер туўралы Израилдың Қудайы Жаратқан Ийе былай дейди: ¹⁹ Бул жер хәм бул жерде жасайтуғынлардың ўайран етилиўге хәм нәлетке хүким етилгени хаққында Мениң сөзлеримди еситкенде, жүрегиң езилди хәм Маған бойсындың. Сен кийимлеринди жыртып, Мениң алдымда жылағанлықтан, Мен де сени еситтим. ²⁰ Сонлықтан Мен сени ата-бабаларыңа қосаман, тынышлық пенен қәбирге қойыласаң. Мен бул жерге жаўдыратуғын хеш бир апатшылықты сениң көзиң көрмейди“». Олар бул хабарды патшаға жеткизди.

23

Жигирма үшінши бап Йосияның бутпаразлықты жоқ қылыўы

¹ Патша Йосия адам жиберип, Яхуда хәм Ерусалимнің барлық ақсақалларын өз жанына топлады. ² Соңынан ол пүткил Яхуда менен пүткил Ерусалим турғынларын, руўханийлерди, пайғамбарларды, үлкенинен кишкенесине дейинги пүткил халықты ертип, Жаратқан Ийениң Ибадатханасына барды. Патша Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан табылған Келисим кітабын басынан аяғына дейин оларға даўыслап оқып берди.

³ Кейин патша өрениң жанындағы арнаўлы орнында турып, Жаратқан Ийениң алдында келисим дүзди. Ол Жаратқан Ийениң жолы менен жүрип, Оның буйрықларын, қарарларын, қағыйдаларын шын жүректен, жан-тәни менен орынлаўға, бул кітапта жазылған келисим сөзлерине әмел қылыўға ант ишти. Пүткил халық та келисимге қосылды.

⁴ Соннан соң, патша бас руўханий Хилкияға, екінши дәрежели руўханийлерге хәм босағадағы қадағалаўшы руўханийлерге Баалға, Ашераға хәм пүткил аспан денелерине арнап исленген хәмме нәрселерди Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан алып шығыўды буйырды. Оларды Ерусалимнің сыртындағы Кидрон ойпатлығында өртетип, күлин Бейт-Элге апарғызды.

⁵ Патша Яхуда қалаларында хәм Ерусалим этирапындағы сыйыныў орынларында түтетки түтетиў ушын Яхуда патшалары тәрпинен тайынланған бутқа хызмет етиўши руўханийлерди, Баалға, қуяшқа, айға, жұлдызларға хәм пүткил аспан денелерине арнап түтетки түтеткенлерди жоқ қылды. ⁶ Ашера бутын Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан Ерусалимнің сыртына, Кидрон сайына шығарды. Оны сол жерде жағып, күл-талқан етти хәм күлин улыўма халықлық қәбирлердиң үстине шашты. ⁷ Бузықшылық ислеўши еркеклердиң Жаратқан Ийениң Ибадатханасындағы ўйлерин бузып

таслады. Ол жерде хаяллар Ашера бутына арнап, кийимлер тоқыйтуғын еди.

⁸ Йосия Яхуда қалаларындағы Жаратқан Ийениң хәмме руўханийлерин жыйнап, Ерусалимге алып келди. Кейин Гебадан Беер-Шебаға шекемги руўханийлер түтетки түтетип, сыйынатуғын орынларды харамлады. Қала хәкими болған Ешуаның дәрўазасына кирер аўыздағы сыйыныў орынларын да жоқ қылды. Бул дәрўаза қала дәрўазасының шеп тәрәпинде еди.

⁹ Сыйыныў орынларының руўханийлери Ерусалимдеги Жаратқан Ийениң қурбанлық орнында қурбанлық бере алмаса да, олар өз кәсиплеслери болған руўханийлер менен ашытқысыз нан жейтуғын еди.

¹⁰ Йосия хеш кимниң қудай Молохқа арнап өз улын яки қызын отта жандырмаўы ушын, Бен-Хинном ойпатлығындағы Тофетти* де харамлады.

¹¹ Ол Жаратқан Ийениң Ибадатханасының кирер алдына, сарай хызметшиси Натан-Мелехтиң бөлмесиниң қасына Яхуданың бурынғы патшаларының қуяшқа арнап қойдырған атларының мүсинлерин алып таслап, олардың арбаларын отта жандырды.

¹² Йосия Ахаздың жоқарыдағы бөлмесиниң тамбасындағы Яхуданың бурынғы патшалары қурдырған қурбанлық орынларын да, Жаратқан Ийениң Ибадатханасының еки хәўлисіндеги Менашшениң қурдырған қурбанлық орынларын да буздырды. Оларды майдалап езип, Кидрон сайына шашып жиберди. ¹³ Және ол Ерусалимниң шығысына, Зәйтүн таўы^kның қубласына Израил патшасы Сулайманның сидонлылардың жеркенишли буты Аштарта, моаблылардың жеркенишли буты Кемош хәм аммонлардың жеркенишли буты Милкомға арнап қурдырған сыйыныў орынларын харамлады. ¹⁴ Йосия кийели тасларды күл-талқан етип, Ашера бутларын кесип таслады хәм олардың орынларын адам сүйегине толтырды.

¹⁵ Буннан тысқары, Израилды гүнаға баслаған Набат улы Яробам қурдырған Бейт-Элдеги сыйыныў орнын хәм қурбанлық орнын жоқ қылды. Ол сыйыныў орнын жағып жиберип, күлин көкке суўырды, Ашера бутын да жағып жиберди. ¹⁶ Йосия айналасына қарап, таў үстиндеги қәбирлерди көрди. Ол адамларын жиберип, қәбирдеги сүйеклерди алдыртты хәм оларды қурбанлық орынның үстинде жағып жиберип, қурбанлық орынды харамлады. Бул Жаратқан Ийениң Қудайдың адамы арқалы алдын ала айтқан сөзлери бойынша болды.

¹⁷ Йосия:

– Ана жердеги қулпы тас кимдики? – деп сорады.

Қала турғынлары оған:

– Яхудадан келген Қудайдың адамының қәбири. Ол Бейт-Элдеги қурбанлық

^k23.13 Зәйтүн таўы – сөзбе-сөз: бузыў, яғный «Азғырыў таўы»

орында хәзир сиз ислеген ислер тууралы алдын ала жәриялаган еди, – деп жууап берди.

¹⁸ Сонда патша:

– Оған тиймеңлер, хеш ким оның сүйеклериниң тынышын алмасын, – деди. Солай етип, оның сүйеклерине де, Самариядан келген пайғамбардың сүйеклерине де хеш ким тиймеди.

¹⁹ Израил патшалары Жаратқан Ийениң ғәзебин келтирип, Самария қалаларындағы сыйыныу орынларына бутханалар қурдырған еди. Йосия Бейт-Элде ислегенлерин бул жерде де ислеп, бул бутханаларды да қыйратып таслады. ²⁰ Ол сол жердеги сыйыныу орынларының руўханийлерин қурбанлық орын үстинде бауызлап, сол жерде адам сүйеклерин жандырды хәм соңынан Ерусалимге қайтып келди.

Йосияның Қутқарылыу байрамын өткерийи

²¹ Патша Йосия пүткил халыққа: «Қудайыңыз Жаратқан Ийеге арнап Қутқарылыу байрамын мына Келисим китабында жазылғаны бойынша байрамлаңлар», – деп буйрық берди. ²² Себеби Израилда бийлер басқарған дәуирден баслап, Израил хәм Яхуда патшалары басқарған дәуир бойы Қутқарылыу байрамы усылай байрамланбаған еди. ²³ Жаратқан Ийеге арналған бул Қутқарылыу байрамы Йосияның патшалығының он сегизинши жылында, Ерусалимде болып өтти.

²⁴ Буннан басқа, Йосия руўханий Хилкияның Жаратқан Ийениң Ибадатханасынан тапқан китабында жазылған нызам сөзлерин орынлау ушын, Ерусалимде хәм Яхуда жеринде пайда болған барлық жеркенишли ислерди: әрўақларды хәм руўхларды шақырыушыларды, үй қудайларының мүсинлерин хәм бутларды жоқ қылды. ²⁵ Йосиядан алдын да, оннан кейин де оған уқсап Муўсаның хәмме Нызамларына бойсынып, пүткил жан-тәни хәм бар күши менен Жаратқан Ийеге жүз бурған патша болмады.

²⁶ Бирақ Менашше өз ислери арқалы Жаратқан Ийениң ғәзебин келтиргени ушын, Ол Өзиниң Яхудаға қарсы лаулаған ғәзебинен ўаз кешпеди.

²⁷ Жаратқан Ийе былай деди: «Израилды дәрғайымнан қалай қуўып шығарған болсам, Яхуданы да солай қуўып шығараман. Таңлап алған қалам Ерусалимнен хәм „атым сол жерде болады“ деген Ибадатханадан жүз бураман».

Йосияның өлими

²⁸ Йосияның басқа ислери, ол ислеген барлық ислер Яхуда патшаларының жылнама китабында жазылған.

²⁹ Йосияның хүкимдарлығы ўақтында, Мысыр фараоны Нехо Ассирия

патшасына жәрдем бериў ушын, Евфрат дәрьясына қарай жолға шықты. Патша Йосия да Нехоға қарсы жүрис қылды хәм олар Мегиддода дусласқанда Нехо Йосияны өлтирди.³⁰ Хызметшилери Йосияның денесин арбаға салып, Мегиддодан Ерусалимге алып келди хәм өз қәбирине жерледі. Үлке халқы Йосияның улы Еҳоахазды майлап, әкесиниң орнына патша етип қойды.

Яхуда патшасы Еҳоахаз

³¹ Еҳоахаз жигирма үш жасында патша болып, Ерусалимде үш ай патшалық етти. Оның анасының аты Хамутал болып, ол либналы Еремияның қызы еди.³² Еҳоахаз ата-бабалары сыяқлы Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи.³³ Еҳоахаздың Ерусалимде патшалық етпеуи ушын, Фараон Нехо оны Хамат үлкесинде, Риблада тутқынға алды хәм үлке халқына жүз талант гүмис хәм бир талант алтын салық салды.³⁴ Фараон Нехо Йосияның улы Элякимди әкесиниң орнына патша етип қойды хәм атын өзгертип, Еҳояким деп қойды. Ал Еҳоахазды Мысырға алып келди хәм ол сол жерде қайтыс болды.³⁵ Еҳояким фараон талап еткен гүмис хәм алтынды берди. Буның ушын ол үлке халқына хәр бириниң мал-мүлкине сай салық салып, халықтан гүмис хәм алтын өндирип алды.

Яхуда патшасы Еҳояким

³⁶ Еҳояким жигирма бес жасында патша болып, Ерусалимде он бир жыл патшалық етти. Оның анасының аты Зебуда болып, ол румалы Педаяның қызы еди.³⁷ Еҳояким ата-бабалары сыяқлы, Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи.

24

Жигирма төртинши бап ¹ Яхуда патшасы Еҳоякимниң патшалығы дәуиринде Бабыл патшасы Набуходоносор Яхудаға хұжим жасады. Еҳояким үш жыл оған бағынышлы болып, соңынан оған қарсы бас көтерди.² Жаратқан Ийе Өз куллары болған пайғамбарлар арқалы айтқан сөзлери бойынша, Яхуданы жоқ етиў ушын Бабыл¹, Арам, Моаб хәм Аммон еллериниң басқыншы топарларын Яхудаға жиберди.³ Булардың хәммеси Жаратқан Ийениң буйрығы бойынша Яхуданың басына түсти. Менашше ислеген барлық гүналар себепли, Жаратқан Ийе оны Өз дәрғайынан куўып шығармақшы болды.⁴ Себеби Жаратқан Ийе Менашшениң айыпсыз қан төгип, Ерусалимди айыпсызлардың қанына толтырғанын кешериўди

¹24.2 Бабыл – сөзбе-сөз: Калдей

кәлемеди.

⁵ Ехоякимнің басқа ислери хәм ол ислеген барлық ислер Яхуда патшаларының жылнама кітабында жазылған. ⁶ Ехояким өлип, ата-бабаларына қосылды, орнына улы Ехоякин патша болды.

⁷ Мысыр патшасы енди өз жеринен сыртқа шықпады. Себеби Бабыл патшасы Мысыр шегарасындағы сайдан Евфрат дәрьясына шекемги Мысыр патшасына тийисли барлық жерлерди басып алған еди.

Яхуда патшасы Ехоякин

⁸ Ехоякин он сегиз жасында патша болып, Ерусалимде үш ай патшалық етті. Оның анасы ерусалимли Элнатанның қызы Нехушта еди. ⁹ Ехоякин де әкеси сыяқлы Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман болған ислерди иследи.

¹⁰ Сол ұақытлары Бабыл патшасы Набуходоносордың әскерлери Ерусалимге қарсы жүрис қылып, қаланы қамал қылды. ¹¹ Әскерлери қаланы қамал қылғанда, Бабыл патшасы Набуходоносордың өзи де қалаға келди. ¹² Сонда Яхуда патшасы Ехоякин анасы, үәзирлери, басшылары хәм сарай хызметшилери менен бирге Бабыл патшасына тәслим болды. Бабыл патшасы өз патшалығының сегизинши жылында, Ехоякинди тутқынға алды.

¹³ Жаратқан Ийениң алдын ала айтқан сөзи бойынша, Набуходоносор Жаратқан Ийениң Ибадатханасындағы хәм патша сарайындағы ғәзийнелерди алып кетти. Израил патшасы Сулайманның Жаратқан Ийениң Ибадатханасы ушын ислеткен алтын буйымларының хәммесин сындырды. ¹⁴ Ол және пүткил Ерусалим турғынларын: басшылардың, мәрт жаўынгерлердің, усталардың хәм темиршилердің барлығын, улыўма он мың адамды сүргин етип алып кетти. Үлкеде жарлы халықтан басқа хеш ким қалмады.

¹⁵ Бабыл патшасы Набуходоносор Ехоякинди Бабылға сүргин етті. Оның анасын, хаялларын, сарай хызметшилерин хәм үлкениң елбасшыларын да Ерусалимнен Бабылға сүргин етті. ¹⁶ Буннан тысқары, Бабыл патшасы урысқа таяр болған жети мың сайланды әскерди, мың уста хәм темиршини Бабылға сүргин етті. (2-вариант: «Буннан тысқары Бабыл патшасы жети мың сайланды әскерди, мың уста хәм темиршини Бабылға сүргин етті. Олардың хәммеси урысқа жарамлы хәм мәрт жаўынгерлер еди».) ¹⁷ Бабыл патшасы Ехоякиннің орнына Ехоякиннің әкесиниң иниси Маттанияны патша етип қойды хәм атын Седекия деп өзгертти.

Яхуда патшасы Седекия

¹⁸ Седекия жигирма бир жасында патша болып, Ерусалимде он бир жыл патшалық етті. Оның анасының аты Хамутал болып, ол либналы Еремияның қызы еди. ¹⁹ Ехоякимге уқсап, Седекия да Жаратқан Ийениң нәзеринде жаман

болған ислерди иследи. ²⁰ Жаратқан Ийениң Ерусалим менен Яхудаға ғәзеби келгени соншелли, оларды Ол Өз дәрғайынан шығарып таслады.

Ерусалимниң қулаўы

Седекия Бабыл патшасына қарсы бас көтерди.

25

Жигирма бесинши бап ¹ Седекияның патшалығының тоғызыншы жылының оныншы айының оныншы күни^m Бабыл патшасы Набуходоносор пүткил әскерлери менен Ерусалимниң этирапына келип, орда курды хәм қаланың дөгерегине топырақ үйди. ² Қала Седекияның патшалығының он биринши жылына дейин қамалда болды. ³ Сол жылғы төртинши айдың тоғызыншы күниⁿ қалада ашлықтың хәўиж алғаны соншелли, халықта бир тислем нан да қалмады. ⁴ Сол ўақытта қала дийўалының бир жери бузылды. Бабыл әскерлериниң қаланы қамал қылып турғанына қарамастан, барлық әскерлер түнде патшаның бағының жанындағы еки дийўал арасындағы дәрўаза арқалы шығып, Иордан тегислигине қарай қашып кетти. ⁵ Бирақ Бабыл әскерлери патшаны қуўып кетип, Ерихо тегислигинде оған жетип алды. Хәмме әскерлер патша Седекияны таслап, қашып кетти. ⁶ Патшаны тутқынға алып, оны Риблаға, Бабыл патшасына апарды хәм сол жерде оған хүким шығарылды. ⁷ Бабыллылар Седекияның көз алдында улларын баўызлады, ал өзиниң көзлерин ойып алды. Соңынан кисенлеп, Бабылға алып кетти.

Жаратқан Ийениң Ибадатханасының қулаўы

⁸ Бабыл патшасы Набуходоносордың патшалығының он тоғызыншы жылының бесинши айының жетинши күни Бабыл патшасының хызметшиси, сақшылар баслығы Набузарадан Ерусалимге келди. ⁹ Ол Жаратқан Ийениң Ибадатханасына, патша сарайына хәм Ерусалимдеги хәмме үйлерге от берип, барлық әхмийетли имаратларды жағып жиберди. ¹⁰ Сақшылар басшысы менен бирге келген Бабыл әскерлери Ерусалим дөгерегиндеги дийўалларды қулатып таслады. ¹¹ Сақшылардың басшысы Набузарадан қалада қалғанларды, Бабыл патшасы тәрәпине өткен қашқынларды хәм басқа әпиўайы халықты сүргин етти. ¹² Набузарадан жүзимгершилик хәм дийханшылық пенен шуғылланыўы ушын үлкедеги жарлы халықтың бир қаншасын таслап кетти.

¹³ Бабыллылар Жаратқан Ийениң Ибадатханасындағы қола өрелерди,

^m25.1 б. э. ш. 588ж. 15-январь

ⁿ25.3 б. э. ш. 586ж. 18-июль

түбелдириклерди, қола қауызды бөлеклеп, қоланы Бабылға алып кетти.

¹⁴ Соның менен бирге, олар хызмет етиуі уақытында қолланылатуғын күл салынатуғын ыдыслар, күл алатуғын белшелер, пилик кескишлерди, түтетки салатуғын тостағанларды хәм қоладан исленген хәмме нәрселерди алып кетти. ¹⁵ Сақшылар басшысы алтын хәм гүмистен исленген бұйымлардың хәммесин, шоқ салынатуғын ыдысларды хәм қан себетуғын табақларды алып кетти.

¹⁶ Жаратқан Ийениң Ибадатханасы ушын Сулайман ислеткен еки өре, қауыз хәм түбелдириклер ушын кеткен қоланың есабы жоқ еди. ¹⁷ Хәр бир өрениң бийиклиги он сегиз шығанақ болып, үстинде қоладан исленген төбелик бар еди. Хәр бир төбеликтің бийиклиги үш шығанақ болып, олар айландырып қоладан исленген шынжырлы торлар хәм қуйма анарлар менен безелген еди.

Яхуда халқының Бабылға сүргин етилиуі

¹⁸ Сақшылар басшысы Набузарадан бас рууханий Сераяны, екінши дәрежели рууханий Сефанияны хәм Ибадатхана босағасындағы үш қадағалаушы рууханийди тутқынға алды. ¹⁹ Және де, ол Ерусалимде қалған әскерлердің әскербасысын, патшаның бес үзирин, үлке халқын әскерликке шақырыу иси менен шуғылланатуғын әскербасының хаткерин хәм үлке халқының алпысын тутқынға алды. ²⁰ Сақшылар баслығы Набузарадан оларды Риблаға, Бабыл патшасына алып барды. ²¹ Бабыл патшасы Хамат жерінде, Риблада оларды өлтиртти.

Солай етип, Яхуда халқы өз үлкесинен сүргин етилди.

Яхуда хәкими Гедалия

²² Бабыл патшасы Набуходоносор Шафанның ақлығы Ахиқамның улы Гедалияны Яхудада қалған халық үстинен хәким етип тайынлады. ²³ Хәмме әскербасылар хәм олардың адамлары Бабыл патшасының Гедалияны хәким етип қойғанын еситкенде, Миспаға, Гедалияның жанына келди. Келгенлер Нетания улы Исмайыл, Қараех улы Юханан, нетофалы Танхумет улы Серая, маахалының улы Язания хәм олардың адамлары еди. ²⁴ Гедалия оларға хәм олардың адамларына ант ишип: «Бабыллы хызметкерлердің қол астында болыудан қорқпаңлар. Үлкеге орналасып, Бабыл патшасына хызмет етиңдер. Сонда сизлер ушын жақсы болады», – деди.

²⁵ Бирақ усы жылдың жетинши айында патша нәсилинен болған Элишаманың ақлығы Нетанияның улы Исмайыл он адамы менен Миспаға барып, Гедалияны өлтирди. Олар Миспада Гедалияның жанында болған Яхуда халқын да бабыллылар менен бирге қылыштан өткерди. ²⁶ Сонда үлкенинен кишкенесине дейин пүткил халық бабыллылардан қорққанынан

әскербасылар менен бирге Мысырға қашты.

Еҳоякиннің азат етилиуі

²⁷ Яхуда патшасы Еҳоякиннің сүргин етилгенине отыз жети жыл болғанда, Эўил-Меродах Бабылға патша болды. Ол сол жылдың он екінші айының жигирма жетінші күні^о Яхуда патшасы Еҳоякинди зинданнан шығарды.

²⁸ Патша оған жақсы қатнаста болды хәм оған Бабылға сүргин етилген басқа патшалардан жоқарырақ болған мәртебе берди. ²⁹ Солай етип, Еҳоякин зиндандағы кийимлерин шешип, таза кийимлер кийди хәм өмиринің ақырына шекем патша дастурханынан аўқат жеди. ³⁰ Және де, өмиринің ақырына шекем оған күнделикли азық-аўқаты патша тәрeпинен берилди.